

The Diak logo is located in the top right corner of the page. It consists of the word "Diak" in a bold, pink, sans-serif font. The background of the page features large, overlapping, semi-transparent pink shapes that create a modern, abstract design.

Utu-Taival Matzon
Nea Mäkinen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveys alan
ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2023

KESKUSTELUKORTIT SATEENKAARINUORTEN KOHTAAMISEEN

TIIVISTELMÄ

Utu-Taival Matzon & Nea Mäkinen
Keskustelukortit sateenkaarinuorten kohtaamiseen
52 sivua ja 4 liitettä
Kevät 2023
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)

Tämän kehittämispainotteisen opinnäytetyön tavoitteena on tarjota nuorille mahdollisuus harjoitella sateenkaarinuorten kohtaamista sekä kannustaa nuoria keskustelemaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä aiheista työssä tuotettujen keskustelukorttien avulla. Keskustelua hyödyntämällä pyritään myös edistämään yhdenvertaisuutta ja sateenkaarinuorten hyvinvointia. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Helsingin Rudolf Steiner -koulun kanssa.

Teoriapohja koostuu erityisesti Suomessa tehdyistä kyselyistä ja kirjallisuudesta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvoinnista. Lisäksi työssä on hyödynnetty aihetta käsitteleviä oppaita. Opinnäytetyön teoriapohjassa on tietoa sateenkaarinuorten hyvinvoinnista ja nykytilanteesta, yhdenvertaisuudesta ja kohtaamisesta.

Opinnäytetyössä on kehitetty kymmenen keskustelukorttia sateenkaarinuorten kohtaamisesta nuorten kanssa käytettäväksi. Nämä kortit käsittelevät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä aiheita, muun muassa väärinsukupuolittamista, sukupuolen olettamista ja identiteetin pohtimista. Kortteja on testattu Helsingin Rudolf Steiner -koulun kanssa. Testaamisessa ilmeni, että keskustelukortit ovat toimivat ja niitä voi hyödyntää erilaisissa ryhmissä.

Asiasanat: kohtaaminen, nuoret, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, yhdenvertaisuus

ABSTRACT

Utu-Taival Matzon & Nea Mäkinen
Discussion cards to encounter youth in sexual and gender minorities
52 pages and 4 appendices
Spring 2023
Diaconia University of Applied Sciences
Bachelor's Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

This development-oriented thesis aimed to give an opportunity for young people to practice encountering young people who belong to sexual and gender minorities. It also aimed to encourage young people to discuss topics related to sexual and gender minorities with discussion cards that were made in this thesis. With the help of discussion, the aim was also to improve the equality and the wellbeing of queer youth. This thesis was made in collaboration with Helsinki Rudolf Steiner School.

The theoretical background consists of polls and literature about the wellbeing of queer youth specifically in Finland. In addition to that guides on the topic were used. The theoretical background contains information about the wellbeing and the current situation of young people belonging to sexual and gender minorities, but also about equality and encounters.

Ten discussion cards were made to be used with young people when discussing encountering queer youth. These cards deal with topics related to sexual and gender minorities, for example misgendering, gender assumption and questioning identity. The cards have been tested with Helsinki Rudolf Steiner School. The cards have been tested and discovered to be functional and they can be used with different groups.

Keywords: encounter, equality, gender minorities, sexual minorities, young people

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 SATEENKAARINUORET	6
2.1 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt	6
2.2 Sateenkaarinuorten hyvinvointi	8
2.3 Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus perusopetuksessa.....	15
2.4 Yhdenvertaisuus ja lainsäädäntö	18
3 KOHTAAMINEN.....	19
4 YHTEISTYÖKUMPPANI.....	28
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	29
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	30
6.1 Suunnittelu	30
6.2 Toteutus	32
6.3 Arviointi	36
7 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	43
8 POHDINTA	47
LÄHTEET.....	50
LIITE 1. Keskustelukortit	55
LIITE 2. Keskustelukorttien käyttöohjeet.....	56
LIITE 3. Pajan diaesitys	57
LIITE 4. Palautekysely	62

1 JOHDANTO

Jokaisella kohtaamisella on väliä – erityisesti silloin, jos ihminen kuuluu yhteen tai useampaan vähemmistöön. Tähän vaikuttaa vähemmistöstressi, jolla tarkoitetaan yhteiskunnassa kielteisesti suhtauduttavaan vähemmistöön kuulumisesta aiheutuvaa pitkäaikaista stressiä (THL, 2022-a). Vähemmistöstressin aiheuttamat negatiiviset vaikutukset näkyvät esimerkiksi sateenkaarinuorissa, jotka voivat cisheteronuoriin verrattuna huonommin ja kokevat heitä enemmän yksinäisyyttä ja kiusaamista (Majlander ym., 2022, s. 179–180).

Nuoret viettävät paljon aikaa koulussa, joten koulun ilmapiirillä on merkitystä myös sateenkaarinuorten hyvinvointiin. Esimerkiksi Anchetan (2021) mukaan sateenkaarinuorten oireilivat merkittävästi vähemmän sellaisessa ilmapiirissä, jossa vähemmistöihin suhtaudutaan myönteisesti. (Majlander ym., 2020, s. 179). Sateenkaarinuoret kuitenkin kokivat muita nuoria enemmän turvattomuutta kouluympäristöissä vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn mukaan (Jokela ym., 2020, s. 4). Näistä syistä nuorten on hyvä opetella kohtaamaan sateenkaarinuoria niin, että kouluympäristöjen turvallisuus ja yhdenvertaisuus vahvistuu.

Opinnäytetyössämme tarkoituksena oli toteuttaa kymmenen keskustelukorttia sateenkaarinuorten kohtaamisen tueksi. Korttien avulla oli pyrkimys mahdollistaa nuorille tilaisuus harjoitella arvostavaa ja yhdenvertaista kohtaamista niin, että he voivat huomioida sateenkaarinuorten erilaisia tarpeita. Tämän lisäksi opinnäytetyömme tavoitteena oli keskustelun avulla edistää yhdenvertaisuutta ja sateenkaarinuorten hyvinvointia. Toteuttamisen lisäksi kortteja testattiin kahdessa työpajassa, joissa työpajoihin osallistuvilta nuorilta kerättiin palautetta korteista ja työpajasta. Saadun palautteen avulla kortteja arvioitiin ja mietittiin, tarvitseeko niitä jatkokehittää. Lisäksi opinnäytetyössä käsitellään sateenkaarinuorten hyvinvointia ja kohtaamista sekä keinoja, joilla heidän kohtaamistansa voidaan parantaa. Opinnäytetyömme yhteistyökumppanina oli Helsingin Rudolf Steiner -koulu.

2 SATEENKAARINUORET

2.1 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Sateenkaarinuorella tarkoitetaan sellaista nuorta, joka kuuluu jollakin tavalla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Laajemmin määriteltynä sateenkaarinuorten voidaan määritellä olevan nuoria, joiden sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu ei ole yhteiskunnan normien mukaista. (Taavetti & Nissinen, 2017, s. 9.) Sateenkaarinuori voi kuulua pelkästään joko sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön, tai molempiin näistä. Termillä 'sateenkaareva' voidaan tarkoittaa kaikkia niitä asioita ja ihmisiä, jotka liittyvät tai kuuluvat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin (Seta, 2021).

Sateenkaareva-termin rinnalla voidaan käyttää myös kattotermiä 'queer'. Alkuperältään queer-termi on ollut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä halventava termi, mutta sateenkaariyhteisö on ottanut sen omaan käyttöönsä (Kehräätä, 2020). Näin ollen esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvaa nuorta voidaan kutsua samaan aikaan sateenkaarinuoreksi tai queer-nuoreksi. Tässä opinnäytetyössä käytämme termiä sateenkaarinuori, sillä tämä termi on näistä kahdesta historialtaan neutraalimpi.

'Seksuaalisuus' tai 'seksuaalinen suuntautuminen' ovat termejä, joilla voidaan kuvata sitä, mitä sukupuolia kohtaan tai millaisiin ihmisiin henkilön seksuaalinen vetovoima kohdistuu. Seksuaalisuus terminä kuvaa myös sitä, jos seksuaalista vetovoimaa ei ole. Seksuaalivähemmistöt ovat niitä seksuaalisuuksia, jotka ovat jotakin muuta kuin heteroseksuaaleja. (Kehräätä, 2020.) Tällaisia seksuaalivähemmistöihin kuuluvia seksuaalisuuksia ovat esimerkiksi homous ja lesbous sekä bi-, pan- ja aseksuaalisuus.

Seksuaalivähemmistöihin liittyvät myös termit 'heteronormatiivisuus' ja 'hetero-oletus'. Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan sitä asennetta, jonka mukaan heterous on muita seksuaalisuuksia parempi ja luonnollisempi. Hetero-oletus

puolestaan on normi, jonka mukaan kaikkien ihmisten ajatellaan olevan heteroita. (Seta, 2021.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tasa-arvosanasto määrittelee heteronormatiivisuuden ja hetero-oletuksen samaksi ilmiöksi, jossa oletetaan ihmisten olevan vain jompaakumpaa kahdesta vastakkaisesta sukupuolesta ja tuntevan vetoa vain itselleen vastakkaista sukupuolta oleviin ihmisiin (THL, 2022-b). Oletusta siitä, että kaikki ihmiset olisivat alloseksuaaleja eli kokisivat seksuaalista vetovoimaa, kutsutaan allonormatiivisuudeksi. Lisäksi oletusta siitä, että kaikki olisivat alloromanttisia eli kokisivat romanttista vetovoimaa ja että kaikki pyrkisivät muodostamaan romanttisia, monogamisia ja pitkäaikaisia ihmissuhteita, kutsutaan amatonormatiivisuudeksi (Asexual & Aromantic Community and Education Club, i.a.).

Sukupuolivähemmistö-terminä käytetään kattoterminä kaikille niille ihmisille, jotka eivät ole sukupuoleltaan binäärisesti cissukupuolisia ja lisäksi heille, jotka ovat intersukupuolisia. Sukupuolen moninaisuus terminä kuvaa, kuinka sukupuoli ja sen ilmaisu ovat moninaisia, mutta myös sitä, että sukupuolia on enemmän kuin binääriseen sukupuolikäsitykseen kuuluvat mies ja nainen. (Kehräjä, 2020.) Tietopaketti sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksille, työpaikoille ja viranomaisille -muistio puolestaan määrittelee sukupuolen moninaisuuden kuvaavan jokaisen ihmisen sukupuolen olevan erilainen yhdistelmä sukupuoleen kuuluvia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia osia (Tanhua ym., 2015, s. 9).

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat intersukupuolisten lisäksi esimerkiksi transsukupuoliset ja muunsukupuoliset. Cissukupuolisella tarkoitetaan ihmistä, jonka sukupuoli ja sen kokemus on sama kuin hänen syntymässä, usein genitaalien perusteella määritelty sukupuolensa. Transsukupuolisuus puolestaan on kattotermi ihmisille, joiden sukupuoli on eri kuin heidän syntymässä määritelty sukupuolensa. Muunsukupuolisten sukupuoli ei ole binäärisesti nainen eikä mies. (Kehräjä, 2020.) Sukupuoleen yleensä liitetään yhteiskunnassa oletus siitä, että kaikki ihmiset olisivat tai heidän kuuluisi olla vain joko cismiehiä tai -naisia. Tätä oletusta kutsutaan cisnormatiivisuudeksi (THL, 2022-b).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset voivat kokea vähemmistöstressiä, joka on esimerkiksi yhteiskunnan vähemmistövihamielisistä puheista, asenteista ja teoista syntyvää kuormitusta (Kehräjä, 2020). Meyer (2003) määrittelee vähemmistöstressin pitkäaikaiseksi ja krooniseksi rasitukseksi, joka syntyy sosiaalisista ja rakenteellisista olosuhteista ja joiden juurisyyt ovat vahvassa cis- ja heteronormatiivisuudessa yhteiskunnassa (Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021, s. 1781–1782). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset voivat kohdata joko suorasti tai epäsuorasti esimerkiksi homo-, bi- ja transfobiaa, joilla tarkoitetaan näitä identiteettejä kohtaan suunnattua vihaa, pelkoa ja inhoa (Seta, 2021). Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluva henkilö on voinut myös sisäistää hänen omaan identiteettiinsä kohdistuvia negatiivisia asenteita, mitä kutsutaan sisäistetyksi homo-, bi- tai transfobiaksi (Kehräjä, 2020).

2.2 Sateenkaarinuorten hyvinvointi

Sateenkaarinuoret ovat voineet jo ennen korona-aikaa huonommin kuin cis- ja heteronuoret, mutta ilmiö on vahvistunut koronapandemian aikana. Ennen koronapandemiaa sateenkaarinuorten on todettu kokeneen muita nuoria moninkertaisesti enemmän yksinäisyyttä ja kiusaamista. Sateenkaarinuorilla on myös tutkimuksissa todettu olevan mielenterveysongelmia ja myös suurempi riski itsemurhaan kuin muilla nuorilla. Koska sateenkaarinuorten tilanne oli jo ennen korona-aikaa huonompi kuin muilla nuorilla, heidän tilanteessaan korona-ajan aiheuttamat vaikutukset ovat voineet näkyä korostuneesti. Esimerkiksi Salernon ynnä muiden mukaan (2021) sateenkaarinuorien alkoholinkulutus nousi 32 prosentilla korona-aikana. Korona-aikana sateenkaarinuorten tyytyväisyys elämäänsä laski, kun taas puolestaan huoli sateenkaarinuorten huoli omasta mielialastaan lisääntyi. (Majlander ym., 2022, s. 179–180.)

Vuoden 2019 Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämässä kouluterveyskyselyssä ilmeni, että siinä missä muista nuorista kolme neljästä oli tyytyväisiä elämäänsä, sateen-kaarinuorista tyytyväisyyttä oli vain puolella.

Seksuaalivähemmistöistä tyytyväisiä elämäänsä oli 50 prosenttia ja seksuaalivähemmistöistä 48 prosenttia. Vuonna 2021 seksuaalivähemmistöistä 42 prosenttia oli tyytyväisiä elämäänsä ja sukupuolivähemmistöistä enää vain 33 prosenttia. Vuoden 2019 kyselyssä mielialastaan oli ollut huolestunut noin 66 prosenttia seksuaalivähemmistöistä ja 59 prosenttia sukupuolivähemmistöistä. Vuonna 2021 vastaavat luvut olivat 73 prosenttia ja 75 prosenttia. (Jokela ym., 2020, s. 49; Majlander ym., 2022, s. 181.)

Euroopan perusoikeusviraston FRA:n teettämässä kaikenikäisille sateenkaari-ihmisille suunnatussa kyselyssä tyytyväisyyttä elämään mitattiin asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoitti ”erittäin tyytymätön” ja 10 ”erittäin tyytyväinen”. Kaikkien sateenkaari-ihmisten tulosten keskiarvo oli 6,5. Korkein tyytyväisyys oli homomiesten ja lesbonaisten keskuudessa, jossa keskiarvo oli 6,7, ja alhaisin oli intersukupuolisten ja transsukupuolisten keskiarvo 5,6. Verrokkina muihin ryhmiin toimii vuonna 2016 Eurofoundin koostamassa European Quality of Life Survey -kyselyssä saatu kaikkien vastaajien keskiarvo 6,8. (FRA, i.a., s. 28.)

Perheellä ja muulla lähipiirillä on suuri merkitys sateenkaarinuorten hyvinvoinnille. Perhe voi päättää tukea nuorta, mutta olla myös tukematta ja näin aiheuttaa nuorelle stressiä. Lisäksi myös ystävien tuella ja kouluilmapiirillä on vaikutusta, sillä Anchetan (2021) mukaan sateenkaarinuorten oireilu väheni merkittävästi ilmapiirissä, joka suhtautuu myönteisesti vähemmistöihin. Kun koulut siirtyivät koronan aiheuttaman poikkeusajan takia etäopetukseen, sillä oli monenlaisia vaikutuksia. Esimerkiksi Salernon ynnä muiden (2020) mukaan etäopetukseen siirtyminen on voinut aiheuttaa kielteisiä seurauksia niille nuorille, jotka saavat tukea koulussa, mutta joilla on vaikeuksia kotonaan. Repon ynnä muiden (2020) mukaan toisaalta taas etäopetus on voinut auttaa heitä nuoria, joille kouluympäristö ei ole ollut turvallinen ja esimerkiksi Turun yliopiston toteuttama kysely toi ilmi, kolmannes kyselyyn vastanneista 7.–9.-luokkalaisista koki kiusaamisen vähentyneen etäopetuksen myötä. (Majlander ym., 2020, s. 179.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemistä kouluterveyskyselyistä näkee, että sateenkaarinuorilla on enemmän terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä ongelmia kuin

muilla nuorilla. Lisäksi sateenkaarinuorilla on haasteita koulussa esimerkiksi kouluyhteisöissä olemiseen ja koulun käymiseen. He esimerkiksi kohtaavat kiusaamista ja kokevat yksinäisyyttä sekä koulu-uupumista. Vuoden 2019 kyselyssä ilmenee, että yli puolella sateenkaarinuorista oli haasteita oppimisen taidoissa, ja heillä oli muita nuoria enemmän poissaoloja. Lisäksi heillä oli muita nuoria enemmän turvattomuuden tunnetta kouluympäristössä. Koulukiusaamista vähintään kerran viikossa on kokenut seksuaalivähemmistöistä 7 prosenttia ja sukupuolivähemmistöistä 11 prosenttia, kun muilla nuorilla vastaava luku oli 3 prosenttia. (Jokela ym., 2020, s. 1–4, 69.)

Vuoden 2019 kyselyn perusteella sateenkaarinuoret kohtaavat myös väkivaltaa enemmän kuin muut nuoret. Vuoden aikana huoltajien taholta henkistä väkivaltaa oli kokenut seksuaalivähemmistöistä ja sukupuolivähemmistöistä molemmista 43 prosenttia. Heteronuorista 25 prosenttia ja cisnuorista 26 prosenttia oli kokenut huoltajien tekemää henkistä väkivaltaa. Huoltajien tekemää fyysistä väkivaltaa oli kokenut 17 prosenttia seksuaalivähemmistöistä ja 19 prosenttia sukupuolivähemmistöistä. Sekä heteronuorten että cisnuorten kohdalla tämä luku oli 9 prosenttia. Seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana oli kohdannut seksuaalivähemmistöistä ja sukupuolivähemmistöistä molemmista 15 prosenttia, kun taas heteroista ja cissukupuolisista molemmista 6 prosenttia. Fyysistä uhkaa vuoden aikana on kohdannut seksuaalivähemmistöistä 20 prosenttia ja seksuaalivähemmistöistä 27 prosenttia. Hetero- ja cisnuorilla molemmilla fyysisen uhan kokemuksia oli 14 prosentilla. (Jokela ym., 2020, s. 69–70.)

Vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä vain lukion ja ammatillisen oppilaitoksen oppilailta kysyttiin heidän seksuaalista suuntautumistaan kyselyn taustatiedoissa. Tässä kyselyssä sateenkaarinuorella tarkoitetaan vain seksuaalivähemmistöihin kuuluvia nuoria. Kyselyssä ilmeni, että sateenkaarinuorilla ja erityisesti seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla pojilla oli enemmän kokemuksia kiusaamisesta, uhkailusta ja väkivallasta heteronuoriin verrattuna. Esimerkiksi koulukiusaamista vähintään kerran viikossa oli kokenut lukiolaisista seksuaalivähemmistöihin kuuluvista pojista 7 prosenttia ja tytöistä 2 prosenttia sekä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista pojista 16 prosenttia ja tytöistä 4 prosenttia. (Luopa ym., 2017, s. 1–3.) Vertailuna vuoden 2019

kyselyssä lukiossa opiskelevista seksuaalivähemmistöihin kuuluvista pojista kiusaamista koki vähintään kerran viikossa 4 prosenttia ja tytöistä 1 prosentti sekä ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista seksuaalivähemmistöihin kuuluvista pojista 9 prosenttia ja tytöistä 4 prosenttia (Jokela ym., 2020, s. 69). Kahdessa vuodessa lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksessa opiskelevien sateenkaarinuorten kohtaama kiusaaminen on siis vähentynyt erityisesti ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien poikien kohdalla.

Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tuloksissa näkyy, että seksuaalivähemmistöistä 13 prosentilla ja sukupuolivähemmistöistä 15 prosentilla oli hankaluuksia keskustella vanhempansa tai huoltajansa kanssa. Vastaavia hankaluuksia oli heteronuorista ja cisnuorista molemmista vain 5 prosentilla. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 45 prosenttia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 41 prosenttia koki, että heidän oli mahdollista keskustella mieltään painavista asioista koulussa aikuisen kanssa, kun taas heteronuorista ja cisnuorista molemmista 47 prosenttia koki samaa. Kouluterveydenhuoltajalta apua ja tukea hyvinvointiinsa liittyvissä asioissa oli saanut seksuaalivähemmistöistä 85 prosenttia ja sukupuolivähemmistöistä 83 prosenttia. Heteronuorista 91 prosenttia ja cisnuorista 90 prosenttia oli kokenut saaneensa apua kouluterveydenhoitajalta. Koulu-kuraattorilta puolestaan apua ja tukea oli kokenut saaneensa seksuaalivähemmistöistä 69 prosenttia ja sukupuolivähemmistöistä 72 prosenttia, kun taas heteronuorista 78 prosenttia ja cisnuorista 76 prosenttia. (Jokela ym., 2020, s. 71–72.)

Tytöt kokivat terveydentilansa huonommaksi kuin pojat sekä seksuaalivähemmistöissä että heteroissa. Vuonna 2017 kyselyssä terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi koki seksuaalivähemmistöihin kuuluvista, toista astetta opiskelevista tytöistä 44–45 prosenttia ja pojista 32–34 prosenttia, kun taas lukiota käyvistä heterotytöistä 19 prosenttia ja ammatillisessa oppilaitoksessa käyvistä heterotytöistä 27 prosenttia ja heteroista pojista 14–16 prosenttia (Luopa ym., 2017, s. 2).

Vuoden 2019 tuloksissa näkyy pientä muutosta. Tuolloin vastaavat luvut olivat lukiossa opiskelevien seksuaalivähemmistöihin kuuluvien tyttöjen kohdalla 46

prosenttia ja poikien kohdalla 36 prosenttia, ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien seksuaalivähemmistöihin kuuluvien tyttöjen kohdalla 54 prosenttia ja poikien 36 prosenttia. Vastaavasti lukiossa opiskelevien heteropoikien tulos oli 14 prosenttia ja tyttöjen 21 prosenttia, kun taas ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien heteropoikien 15 prosenttia ja heterotyttöjen 29 prosenttia. (Jokela ym., 2020, s. 57.) Vertailua hankaloittaa se, että näiden kahden kyselyn tulokset esitetään eri muodoissa. Voi kuitenkin sanoa, että siinä missä toisen asteen heteropoikien kokemus terveydestä pysyi samana, muiden ryhmien kokemukset olivat muuttuneet hieman huonommiksi. Eniten kasvua oli seksuaalivähemmistöihin kuuluvien tyttöjen kohdalla, ja erityisesti ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien tyttöjen kokemus terveydestään oli heikentynyt.

Vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä ahdistuneisuutta ja sen oireilua oli toista astetta opiskelevilla seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla enemmän kuin heteronuorilla. Esimerkiksi joka kolmannella seksuaalivähemmistöihin kuuluvalla tytöllä oli kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta, kun taas heterotytöillä ahdistuneisuutta esiintyi puolet vähemmän. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla pojilla ahdistuneisuutta oli 16–17 prosenttia ja heteropojilla 4 prosenttia. (Luopa ym., 2017, s. 2.) Vuoden 2019 kyselyihin vastanneista seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 31 prosenttia ja heteroista 10 prosenttia oli kokenut kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta. Lukiota opiskelevista seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 32 prosenttia ja heteroista 11 prosenttia sekä ammatillisessa oppilaitoksissa opiskelevista seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 28 prosenttia ja heteronuorista 9 prosenttia oli kokenut ahdistuneisuutta. (Jokela ym., 2020, s. 19, 57.)

Molempien vuosien tulokset näyttävät, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla on selkeästi enemmän ahdistuneisuutta heteronuoriin verrattuna. Lisäksi vuoden 2019 tuloksista näkyy se, että myös sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kokevat cissukupuolisiin nuoriin verrattuna enemmän ahdistusta. Kaikista kyselyyn osallistuneista transnuorista 31 prosenttia ja cisnuorista 12 prosenttia oli kokenut ahdistusta. Lukiolaisista sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista ahdistusta oli kokenut 36 prosenttia ja cisnuorista 13 prosenttia, kun taas ammatillista oppilaitosta käyneistä sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista

26 prosenttia ja cisnuorista 10 prosenttia oli kokenut sitä. (Jokela ym., 2020, s. 57).

Vuonna 2017 seksuaalivähemmistöihin kuuluvista lukiota käyneistä pojista 18 prosenttia ja tytöistä 11 prosenttia sekä ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelleista pojista 23 prosenttia ja tytöistä 10 prosenttia ilmoitti, ettei heillä ole yhtään läheistä ystävää. Vastaavasti lukiossa olleista heteroista pojista 9 prosenttia ja tytöistä 5 prosenttia sekä ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelleista heteroista pojista 7 prosenttia ja tytöistä 5 prosenttia vastasi samoin. (Luopa ym., 2017, s. 2.) Vuonna 2019 samoin vastasi lukiota käyneistä seksuaalivähemmistöihin kuuluvista pojista 15 prosenttia ja tytöistä 9 prosenttia sekä ammatillista oppilaitosta käyneistä pojista 14 prosenttia ja tytöistä 10 prosenttia. Lukiota käyneistä heteroista pojista 10 prosenttia ja tytöistä 5 prosenttia sekä ammatillista oppilaitosta käyneistä heteropojista 9 prosenttia ja tytöistä 5 prosenttia oli vailla läheisiä ystäviä. (Jokela ym., 2020, s. 49.) Kahdessa vuodessa muutosta parempaan suuntaan on siis tapahtunut ja erityisesti ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien seksuaalivähemmistöihin kuuluvien poikien tilanne on parantunut. Vuonna 2019 kaikista seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 12 prosenttia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 15 prosenttia oli ilman läheisiä ystäviä, kun vastaava luku heteroilla ja cissukupuolisilla nuorilla oli kummallakin 8 prosenttia (Jokela ym., 2020, s. 49).

Vuoden 2017 kyselyssä noin 75 prosenttia seksuaalivähemmistöihin kuuluvasta nuoresta koki voivansa olla melko tai erittäin helposti oma itsensä kouluympäristössä. Tämä kokemus oli yleisempää poikien keskuudessa. Lisäksi heteropojista samaa koki 90 prosenttia ja tytöistä 80 prosenttia. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista pojista puolet ja tytöistä kolmasosa sekä heteroista pojista kaksi kolmesta ja tytöistä puolet kokivat olevansa tärkeä osa kouluyhteisöä. (Luopa ym., 2017, s. 2.)

Sateenkaarinuoret jäävät muita nuoria useammin ilman apua. Vuoden 2019 kyselyssä ilmeni myös, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 63 prosenttia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 59 prosenttia koki, että he olivat saaneet apua, silloin kun he sitä tarvitsivat. Heteronuorilla vastaava luku

oli 82 prosenttia ja cisnuorilla 81 prosenttia. Samassa kyselyssä kävi myös ilmi, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 43 prosenttia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 41 prosenttia ei ollut saanut tarvitsemaansa apua mielialaan liittyvissä asioissa koulun henkilökunnalta. Heteroiden ja cissukupuolisten nuorten vastaava luku oli kuitenkin molemmilla 45 prosenttia. (Jokela ym., 2020, s. 52, 59.) Vaikka hieman alle puolet sateenkaarinuorista oli kokenut, etteivät he olleet saaneet koulussa tukea mielialaansa liittyen, oli heidän tilanteensa hieman parempi kuin heteroiden ja cissukupuolisten nuorten ja erityisesti suku-puolivähemmistöihin kuuluvien nuorten tilanne erottui muista nuorista.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat alttiita krooniselle stressille vähemmistöasemansa takia. Heidän riskiänsä stressille suurentavat kokemukset syrjinnästä, mutta myös syrjinnän aiheuttama pelko. Sateenkaari-ihmisillä ilmenevä vähemmistöstressi lisää myös riskiä mielenterveys- ja päihdeongelmille sekä fyysisille sairauksille. Lisäksi sateenkaari-ihmisillä on riski itsetuhoisuuteen ja itsemurhayrityksiin. Erityisen suuri riski on trans- ja muunsukupuolisilla, joista transsukupuolisista keskimäärin 27 prosenttia ja muunsukupuolisista nuorista keskimäärin 15 prosenttia on yrittänyt itsemurhaa. (Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021, s. 1783–1785.)

Vaikka tutkimusten mukaan sateenkaarinuoret kokevatkin paljon haasteita, ilmenee tutkimuksissa myös positiivisia tuloksia. Taidetta ja kulttuuria harrasti vähintään kerran viikossa seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 77 prosenttia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 70 prosenttia, kun taas heteronuorista samaa vastasi vain 47 prosenttia ja cisnuorista 49 prosenttia (Jokela, ym., 2020, s. 53). Ero sateenkaarinuorten ja muiden nuorten välillä on siis suuri. Lisäksi vuonna 2017 seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret olivat osallistuneet heteronuoria useammin oppilaskunnan hallitukseen. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin kuuluvista pojista oppilaskunnan toimintaan oli osallistunut 16 prosenttia, kun taas puolestaan heteropojista vain 9 prosenttia oli osallistunut siihen. (Luopa ym., 2017, s. 2.)

2.3 Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus perusopetuksessa

Usein nuorten ja aikuisten moninaisuutta ei tunnisteta, ja normista poikkeava seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli voi aiheuttaa sen, että ihmiseen suhtaudutaan ongelmallisesti. Normista poikkeava nuori usein kohtaa kiusaamista koulussa, jolloin hänellä ei ole välttämättä mahdollisuutta ilmaista ja toteuttaa omaa seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuoltaan. Kouluympäristössä on tärkeää huomioida seksuaalioikeudet ja sen, että nuoret voivat kohdata tilanteita, joissa heidän moninaisuuttaan ei tunnisteta tai kuvata opetuksessa tai muissa oppilaitoksen käytännöissä. (Santalahti, 2018.)

Perusopetuksen on määrä turvata oppilaiden kasvua ja auttaa heitä tulemaan eettisesti vastuukykyisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Lisäksi perusopetuksen tavoitteena on antaa oppilaille elämässä tarvittavia taitoja ja tietoja. Opetuksen on edistettävä sivistystä ja yhteiskunnan tasa-arvoa sekä lisätä oppilaiden mahdollisuuksia kouluttautumiseen ja itsensä kehittämiseen. Opetuksen on myös varmistettava koko maan koulutuksen yhdenvertaisuus. (L 628/1998.) Opetussuunnitelman perusteissa perusopetuksen arvoiksi määritellään elämän ja ihmiskunnioituksen kunnioittaminen, ja sen on määrä lisätä hyvinvointia, demokratiaa ja aktiivisen toimijan osaa kansalaisyhteiskunnassa. Lisäksi sen tavoitteena on myös lisätä taloudellista, alueellista, sosiaalista ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. Perusopetuksen määritellään myös kannustavan toimimaan myönteisten muutosten eteen. (Opetushallitus, 2014, s. 16.)

Lisäksi opetussuunnitelman perusteissa puhutaan tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistämisestä yhtenä perusopetuksen tehtävänä. Sen on ehkäistävä eriarvoistumista ja syrjäytymistä, mutta myös edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä lisätä tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. (Opetushallitus, 2014, s. 18.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet eivät erikseen määrää tai suoraan kerro, millä tavalla koulujen olisi opetettava esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Se ei myöskään määrittele, mitä se tarkoittaa sukupuolen moninaisuudella ja millaisia asioita tämä termi tarkalleen sisältää.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta eli tasa-arvolaki asettaa oppilaitoksille velvollisuudeksi laatia oppilaitoskohtaisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman, joka tulee sisällyttää osaksi oppilaitoksen opetussuunnitelmaa tai muuta suunnitelmaa. Tasa-arvosuunnitelmassa täytyy kertoa oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta, tarvittavista toimenpiteistä tasa-arvon edistämiseksi ja arvioida aikaisemmassa tasa-arvosuunnitelmassa olleiden toimenpiteiden toteutusta ja tuloksia. Tasa-arvosuunnitelmassa täytyy erityisesti huomioida oppilas- tai opiskelijavalinnat, opetuksen järjestäminen, oppimiserot ja suoritusten arviointi sekä se, kuinka seksuaalinen häirintä ja sukupuoleen perustuva häirintä ehkäistään ja vähennetään. (L 609/1986.) Tasa-arvosuunnitelmaan voidaan kirjata syrjintää ennaltaehkäiseviä kehittämisideoita ja toimia. Eräässä oppilaitoksessa tasa-arvosuunnitelmassa nostettiin esiin tavoite varmistaa turvallinen ja sukupuolen moninaisuutta tukeva ilmapiiri ja se, että aina voi olla läsnä joku henkilö, joka kuuluu sukupuolivähemmistöihin (Tanhua ym., 2015, s. 24). Turvallinen ilmapiiri on tärkeä myös kaikille muille, eikä vain sukupuolivähemmistöihin kuuluville nuorille.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2017 teettämän tasa-arvobarometrin mukaan vain 14 prosenttia opiskelevista vastaajista tiesi, onko heidän oppilaitoksessaan tasa-arvosuunnitelma, mutta esimerkiksi ammattikoulussa tai -opistossa opiskelevista miehistä viidennes vastasi, ettei heidän oppilaitoksessaan ole sellaista. Näistä 14 prosentista, jotka tiesivät suunnitelmasta, vain kolme vastaajaa kertoi tietävänsä, mitä tasa-arvosuunnitelmassa on. Heistä kaksi tiesi, että suunnitelmassa käsitellään sukupuolen moninaisuutta ja sukupuolivähemmistöjä. (Teräsaho & Närvi, 2019, s. 143–144.) Tasa-arvobarometrissä kysyttiin myös sitä, oliko opetuksessa saanut tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Vastanneista peruskoulussa tai lukiossa opiskelevista miehistä 82 prosenttia ja naisista 94 prosenttia kertoi saaneensa tietoa aiheesta opetuksessa. Ammattikoulussa tai -opistossa opiskelevista miehistä vain 33 prosenttia ja naisista 44 prosenttia sekä korkea-asteella opiskelevista miehistä 21 prosenttia ja naisista 47 prosenttia valitsi tämän vastausvaihtoehdon. (Teräsaho & Närvi, 2019, s. 143.)

Vaikka tasa-arvobarometriin vastanneista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt kertoivatkin tasa-arvon toteutuvan varsin hyvin opetuksessa, kokivat seksuaalivähemmistöihin kuuluvat henkilöt oppimateriaalien sisältävän sukupuoleen liittyviä stereotyyppisiä oletuksia, kun taas sukupuolivähemmistöihin kuuluvat vastaajat huomauttivat, ettei heidän oppilaitoksensa materiaaleissa tai opetuksessa käsitelty seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Heidän vastauksissaan näkyy opetukseen sisältyvän normatiivisuuden ja moninaisuuden näkymättömyyden kritiikki. (Teräsaho & Närvi, 2019, s. 149–150.) Lisäksi Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2015 julkaistua Tietopaketti sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksille, työpaikoille ja viranomaisille -muistiota varten kootussa kyselyssä 46 prosenttia vastaajista koki, että heidän oppilaitoksessaan sukupuolen moninaisuus on huomioitu huonosti tai melko huonosti (Tanhua ym., 2015, s. 7).

Tarkastelimme myös opinnäytetyömme yhteistyökumppanina toimivan Helsingin Rudolf Steiner -koulun perusopetuksen opetussuunnitelmaa, jossa mainitaan seksuaalista kehitystä käsiteltävän viidennellä, kuudennella, kahdeksannella ja yhdeksännellä vuosiluokalla ja erilaisia seksuaalisia suuntauksia käsiteltävän yhdeksännellä vuosiluokalla. (Helsingin Rudolf Steiner -koulu, 2022, s. 327, 330, 392–393.) Opetussuunnitelmassa ei kuitenkaan mainita lainkaan sukupuolen moninaisuutta tai siitä opettamista. Lisäksi yritimme löytää tarkasteltavaksi koulun tasa-arvosuunnitelman, mutta sellaista ei löytynyt.

Koulujen on mahdollista järjestää opetusta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä myös vierailijoiden avulla. Esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajavan Seta ry:n jäsenjärjestöt tarjoavat mahdollisuuden tilata vierailijoita kouluille kertomaan ja opettamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Näillä vierailuilla nuorille voidaan tarjota perustietoa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta, mutta myös niihin liittyvistä normeista ja ihmisoikeuksista (Seta, i.a.) Lisäksi esimerkiksi Kouvolassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsitellään osana Kouvolan kaupungin erityisnuorisotyöntekijöiden pitämiä seksuaalikasvatustunteja, joita järjestetään Kouvolan hyvinvointioppisuunnitelman mukaisesti peruskoulun viidennellä ja

kahdeksannella luokalla sekä toisen asteen 2. vuotena, mutta tarvittaessa myös muillekin ikäryhmille (Nuorten Kouvola, 2020).

2.4 Yhdenvertaisuus ja lainsäädäntö

Yhdenvertaisuuden varmistaminen perustuu erilaisiin lakeihin ja sopimuksiin. Yhdenvertaisuutta on se, että jokainen ihminen on samanarvoinen ja kaikille on varmistettava samanlaiset mahdollisuudet ja perusoikeudet yksilön ominaisuuksista riippumatta (Yhdenvertaisuus, i.a.). Esimerkiksi ihmisen sukupuoli tai seksuaalisuus eivät saa heikentää ihmisen arvoa tai sitä, millaiset mahdollisuudet hänellä on osallistua yhteiskunnassa. Tämä ajatus näkyy myös yhdenvertaisuuslaissa. Lain tarkoituksena on ehkäistä syrjintää ja vahvistaa yhdenvertaisuutta. Se myös edellyttää viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta ja puuttua, mikäli yhdenvertaisuus ei toteudu, sekä laatimaan suunnitelman yhdenvertaisuutta edistämiseen tarvittavista toimenpiteistä. (L 1325/2014.)

Yhdenvertaisuudella laajemmin käsitetään organisaatioissa, ryhmissä ja yhteiskunnissa tavoiteltavaa avointa ilmapiiriä ja moninaisuuden huomioimista eri toimintatavoissa. Ihmisen erilaiset ominaisuudet eivät saa vaikuttaa hänen mahdollisuuksiinsa osallistua ja kokea kuuluvansa joukkoon. Honkasalo ja Salo määrittävät yhdenvertaisuuden yhdeksi vastakohtaksi normatiivisuutta ja siihen liittyvää kulttuuria, jossa tietynlaiset ominaisuudet nähdään toisia ominaisuuksia parempina. (Honkasalo & Salo, 2015, s. 145.) Esimerkiksi heterous yhteiskunnallisesti nähdään parempana, tai luonnollisempana, kuin seksuaalivähemmistöihin kuulumisen, mikä näkyy heteronormatiivisuuden kautta.

Yhdenvertaisuuslain lisäksi Suomessa on laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, jota kutsutaan myös tasa-arvolainksi. Näitä kahta lakia kutsutaan yhdessä yhdenvertaisuuslainsäädännöksi (Honkasalo & Salo, 2015, s. 144). Tasa-arvolain tavoitteena on sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen

ilmaisuun perustuvan syrjinnän estäminen sekä naisten ja miesten välisen tasa-arvon ja naisten aseman parantaminen. Koulutuksessa laki velvoittaa viranomaisia ja koulutusta ja opetusta järjestäviä tahoja varmistamaan naisille ja miehille samanlaiset mahdollisuudet kouluttautumiseen ja edistämään tasa-arvoa koulutuksessa lasten iän ja kehityksen huomioiden. Laki myös edellyttää koulutuksen järjestäjiä laatimaan oppilaitokselle tasa-arvosuunnitelman, kuten jo aiemmassa osiossa on käsitelty. (L 1986/609.)

Oppilaitoksilla on opetussuunnitelmien ja lainsäädännön velvoittamana velvollisuus varmistaa oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi. Erilaiset tutkimustulokset näyttävät, että nuorten käyttämien palveluiden ja oppilaitosten olisi toimittava välittömästi mielenterveyden ongelmien tunnistamiseksi ja hoitamiseksi sekä väkivallan ehkäisemiseksi. Näitä varten olisi löydettävä keinoja näiden ongelmien ratkaisemiseksi ja kaikkien nuorten turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistamiseksi oppimisympäristöissä. (Jokela ym., 2020, s. 1, 4.) Haasteena on saada näkyväksi apua ja tarvitsevat nuoret, sillä sateenkaarinuorissa on paljon yksilöiden välistä vaihtelua. Oppilaitoksilla on kuitenkin hyvät mahdollisuuden vähentää sateenkaarinuorten kohtaamaa syrjintää ja mahdollistaa heille tuen saaminen. Oppilaitoksilla on myös velvollisuus määritellä yhdenvertaisuussuunnitelmassaan ne tavat, joilla oppilaitoksessa puututaan syrjintään ja kuinka sitä ehkäistään. (Luopa ym., 2017, s. 4.)

3 KOHTAAMINEN

Kohdata voi monella eri tavalla. Yksi tapa on esimerkiksi dialoginen vuorovaikutus, joka perustuu muun muassa vastavuoroisuuteen ja siihen, että jokainen kohtaamistilanteen osapuoli pystyy osallistumaan tilanteen luomiseen ja vaikuttamaan vuorovaikutuksen kulkuun. Tilanteessa jokainen osapuoli on tasavertainen toimija, ja asiakassuhteessa rakennetaan molemminpuolista

ymmärrystä. Tällöin tilanne ei etene pelkästään ammattilaisen tai asiakkaan, vaan kummankin, ehdoilla. (Mönkkönen, 2018, s. 64 & 87.)

Nuorisotutkimusverkoston teettämään kyselyyn osallistuneista ammattilaisista suurin osa vastasi pitävänsä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden huomioinnin olevan tärkeää, ja että näitä asioita olisi vielä kehitettävä. Ammattilaisilla voi esimerkiksi olla erilaisia syrjiviä asenteita ja ennakkoluuloja sateenkaarinoorista. Osalla ei ole myöskään tietoa esimerkiksi peruskäsitteissä, mikä voi estää kohtaamista tai nuoren kokemuksen ymmärtämistä. (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 37–38.) Ammattilaisen onkin hyvä tiedostaa omat oletuksensa. Lisäksi oletukset voivat kaventaa nuoren itseilmaisun ja nähdä tulemisen mahdollisuuksia tai aiheuttaa nuorelle ulkopuolisuuden kokemuksia. Oikeanlaisen tiedon hankkiminen on tärkeää myös siksi, että tietämättömyys voi synnyttää ennakkoluuloja. (Ehyt ry, i.a.)

Ammattilaiset pitivät kohtaamisessa tärkeänä lähtökohtana yksilöllisyyttä niin, ettei sateenkaarevuuden haluttu korostettavan liikaa (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 44). Jokaisen mukana vuorovaikutustilanteeseen kantautuukin yksilön oma historia, mutta myös hänen kulttuurinsa ja uskomukset, joilla hän maailmaa jäsentelee (Mönkkönen, 2018, s. 15). Jos ammattilainen kuitenkin sivuuttaa nuoren sateenkaarevuuden halutessaan keskittyä enemmän yksilöllisyyteen, saattaa hän kuitenkin tiedostamattaan sivuuttaa nuorelle tärkeitä asioita (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 44). Esimerkiksi ammattilainen saattaa vähätellä nuoren halua löytää itseään kuvaavan termin, mikä nuoresta voi tuntua pahalta.

Moni Nuorisotutkimusverkoston haastattelema ammattilainen toi esiin sen, että sateenkaarevaan nuoruuteen liittyy myös aktiivista huomiointia tarvitsevia asioita ja erityisiä piirteitä. (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 50.) Sateenkaarevat nuoret voivatkin kohdata arkielämässään syrjintää ja kokea vähemmistöstressiä, mitkä voivat olla riskitekijöitä ja nuorta kuormittavia asioita. Lisäksi nuorta voi kuormittaa myös se, ettei hän voi olla oma itsensä avoimesti tai jos hän joutuu jatkuvasti elämään hetero- ja cisnormatiivisia oletuksia korjaten (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 54).

Tutkimuksessa tehdyissä haastatteluissa nousee esiin myös sateenkaarinuorilla mahdollisesti olevat pelot, mihin liittyy muun muassa ammattilaisten kyky huomioida yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä normeja (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 38). Sateenkaarinuorilla nämä pelot voivat liittyä esimerkiksi mahdolliseen syrjintään ja siihen, miten ammattilainen heidät kohtaa. Vuorovaikutustilanteessa ihminen onkin hyvin haavoittuva, erityisesti mikäli luottamus hajoaa (Mönkkönen, 2018, s. 15). Näistä syistä ammattilaisten olisikin tärkeää tiedostaa, kuinka sateenkaarinuoren kuuluminen vähemmistöön vaikuttaa hänen elämäänsä, millä tarkoitetaan esimerkiksi ymmärrystä normien, oletusten ja rakenteiden vaikutuksesta sateenkaarinuorten asemassa. (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 106.)

Kielenkäytöllä on suuri merkitys yhdenvertaisuutta edistettäessä. Yhtenä keinona on kiinnittää esimerkiksi huomiota tapaan, jolla ammattilainen kysyy kysymyksiä. Kysymykset toimivat keskustelun suuntaajana, ja niillä on valtaa toimia avoimuuden edistäjinä. Avoimilla ja suljetuilla kysymyksillä on erilainen vaikutus vuorovaikutustilanteen kulussa, sillä avoimet kysymykset mahdollistavat asiakkaalle sen, että hän voi kertoa kysytystä aiheesta niin paljon kuin haluaa. Suljetut kysymykset sen sijaan toimivat vastaamista rajoittavina. (Mönkkönen, 2018, s. 31, 64).

Ammattilainen voi puheen tasolla tehdä näkyväksi sukupuolen moninaisuutta: esimerkiksi eräs haastateltu ammattilainen tapasi todeta ääneen lomaketta täyttäessä, että on olemassa muutakin kuin vain lomakkeessa mainitut kaksi vaihtoehtoa. Ammattilaisella on puheen tasolla näin mahdollista purkaa sukupuoleen liittyviä oletuksia sekä tehdä näkyväksi moninaisuutta, vaikkei ulkoapäin määriteltyjä itse käytäntöjä ja luokitteluja olekaan mahdollista muuttaa. (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 55.) Mikäli ammattilainen tuo normeista jotenkin eroavia vaihtoehtoja esiin, voi se tarjota nuorelle enemmän mahdollisuuksia olla oma itsensä (Ehyt ry, i.a.).

Ammattilaisen vastuulla on oltava avoimen ja hyväksyvän ilmapiirin varmistaminen (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 107.) Ammattilaisen voi muun

muassa kysyä nuorelta, millä nimellä hän haluaisi tulla kutsutuksi ja näin mahdollistaa nuoren itsemäärittelyoikeuden toteutumista. Lisäksi ammattilaisen on hyvä käyttää samoja termejä kuin nuori itse käyttää, mikäli se on vain mahdollista. Nuoren turvallisuutta voi lisätä myös se, jos ammattilainen ilmaisee hyväksyvänsä nuoren. (Ehyt ry, i.a.)

Asiakkaita, erityisesti vähemmistöihin tai muulla tavalla erilaiseen asemaan kuuluvia, kohdatessa ammattilaisten on oltava tarkkoja siitä, etteivät he vahingossa uusinnassa asiakkaan marginaalista asemaa. Marginaalisen aseman uusintamisella tarkoitetaan sitä, että ammattilainen vahvistaa nuoren ongelmallisuutta ja tuottaa nuorelle erityisen aseman hyvistä tarkoituspelistä huolimatta. Tällöin liian ymmärtävästä suhtautumisesta voikin tulla tasa-arvoista vuorovaikutusta ja sen muodostumista haittaava tekijä. (Mönkkönen, 2018, s. 56–57.)

Jos esimerkiksi ammattilainen kohtaa sateenkaarinuoren pelkästään seksuaali- tai sukupuoli-vähemmistön edustajana eikä yksilönä, voi tämä heikentää nuoren asemaa ja kohtaamistilannetta. Nuorisotutkimusverkoston haastattelemat ammattilaiset nostivat myös esiin sitä, että sateenkaarinuoriin tulisi suhtautua aivan kuin muihinkin nuoriin ja lähtökohtana pitäisi olla nuoren kunnioittaminen sellaisena kuin hän on: erilaisten määrittelyjen sijaan halutaan nähdä yksilö. Ammattilaisten on pohdittava, missä kohtaa sateenkaarinuorten erityisyyden käsittely muuttuu toiseuttavaksi ja eristäväksi. Kyse on tasapainoilusta, sillä pelkästään sateenkaarevuuteen keskittyessä luodaan eroa sateenkaarinuorten ja muiden nuorten välille, mutta pelkästään yksilöllisyyttä käsiteltäessä nuoria eriarvoisiin asemiin asettavat normit ja rakenteet saattavat unohtua. (Hästbacka & Sirén, 2017, s. 43 & 106.)

Monille nuorille, ei pelkästään seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluville, kouluympäristö on Kankkusen ynnä muiden (2010, s. 23) mukaan negatiiviseksi koettu paikka ja jossa nuoret kohtaavat yleisimmin syrjintää (Taavetti, 2015, s. 141). Tämä osoittaa, että kouluissa on tarvetta erilaisille muutoksille nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Oppimisympäristön turvallisuutta ja yhdenvertaisuutta lisäävien järjestelyiden on oltava ammattilaisten ja henkilökunnan vastuulla, ja niitä on tärkeä tehdä jo ennen kuin opiskelijan tarvitsee pyytää niitä. Tällöin varmistetaan se, että oppilaiden olisi oltava tilanteessa, jossa heidän on kerrottava asioista, joita hän ei haluaisi kertoa. (THL, 2022-c.) Nuorelle voi olla esimerkiksi vaikeaa tulla kaapista opettajilleen, minkä takia hän ei välttämättä uskalla pyytää yhdenvertaisuutta ja turvallisuutta parantavia muutoksia. Lisäksi nuoren voi olla vaikeaa kertoa kokemastaan kiusaamisesta pelätessään muiden alkavan epäillä hänen olevan sateenkaareva (Taavetti, 2015, s. 94). Syrjintää kokevat nuoret ovat kouluympäristöissä usein myös lähtökohdaltaan heikommassa asemassa ja siten puolustuskyvyttömämpiä muihin nuoriin verrattuna (Huotari ym., 2011, s. 124).

Sateenkaarinuorten näkymättömyys vaikeuttaa heidän kokemustensa kuvailua ja tarkastelua, sillä sateenkaarinuoria ei kohdata aina koulussa olemassa ja läsnä olevina. Sateenkaarinuorista usein esimerkiksi oletetaan, ettei heitä ole paikalla luokkatilassa. (Taavetti, 2015, s. 83–84.) Tällainen ajattelu helposti johtaa siihen, että sateenkaari-ihmisiä ei välttämättä käsitellä eikä heitä oteta huomioon. Omien kokemustemme mukaan tämä samaan aikaan voi aiheuttaa nuorelle painetta tulla kaapista ulos, mutta samalla voi myös pakottaa entistä syvemmälle kaappiin ja nostaa kynnyistä olla avoin omasta sateenkaarevuudesta. Esimerkiksi toistuvasti kohdatut virheelliset oletukset ja väärä tieto voi saada nuoren kokemaan, että hänet on painostettu kertomaan henkilökohtaisia asioita, joita hän ei olisi mielellään kertonut (Taavetti, 2015, s. 92).

Vähemmistöstressin aiheuttamia riskejä sekä sateenkaari-ihmisten hyvinvointia voitaisiin parantaa puuttamalla vähemmistöstressiä aiheuttaviin juurisyihin ja rakenteellisiin ongelmiin, mutta myös tukemalla sateenkaari-ihmisiä esimerkiksi edistämällä heidän suojautumiskeinojaan. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi yksilöllisiin keinoihin kuuluvat tietoisuustaidot, psykoterapia, suojakeinojen vahvistaminen ja vertaistuki sekä kanssakäymiseen liittyviin keinoihin kuuluvat sateenkaarijärjestöihin ja -yhteisöihin kuuluminen, avoimuuden mahdollistaminen terveydenhuollossa, perheiden perehdyttäminen sekä syrjintää ja kiusaamista vähentävät toimet. (Jaskari & Keski-Rahkonen, 2021, s. 1785–1786.)

Sateenkaarinuorille itselleen merkittävässä osassa ovat oikea tieto ja tuki. Riittävä tuki voi olla pieniä asioita ja esimerkiksi nuoren valitseman nimen käyttäminen voi luoda nuorelle hyväksytyin olon ja ilmapiirin. Lisäksi ammattilaisen halu oppia lisää ja kyseenalaistaa asenteitaan voi synnyttää positiivisia kokemuksia nuorelle. (Taavetti, 2015, s. 88, 93, 141.) Tämän tukena toimii kouluttaminen. Lisäksi jo vuoden 2010 syrjintäselvitys vaatii, että muun muassa opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen pitäisi lisätä enemmän yhdenvertaisuuskoulutusta (Huotari ym., 2011, s. 127).

Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2015 julkaistussa Tietopaketti sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksille, työpaikoille ja viranomaisille -muistiossa käsitellään sitä, miten sukupuolen moninaisuutta voisi paremmin huomioida eri tilanteissa ja ennaltaehkäistä syrjintää. Muistiossa esitellään työpaikoille, oppilaitoksille ja viranomaisille tarkoitettuja kehittämissuhteita, mutta myös kerrotaan toimintatavoista, joilla ehkäistä syrjintää ja joita käyttää syrjintätilanteissa. (Tanhua ym., 2015, s. 2.)

Tasa-arvosuunnitelmaa laadittaessa on selvitettävä oppilaitoksen tai työpaikan tasa-arvotilanne, joka toimii tasa-arvoa edistävien toimien pohjana. Selvityksessä voidaan hyödyntää eri näkökulmista ja erilaisista oppilaitoksista tehtyjä tutkimuksia oppilaitosten tasa-arvosta sekä kerätä tasa-arvokyselyllä tai keskustelutilaisuudella opiskelijoiden näkökulmia oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta. Lisäksi selvityksessä voi hyödyntää oppilaitoksen hakutilastoista, kuten hakijoista, oppiainevalinnoista ja opintosuoritusten arvioinnista kertovia tilastoja. (Tanhua ym., 2015, s. 17.)

Sukupuoleen perustuvaa häirintää voidaan ennaltaehkäistä erään oppilaitoksen tasa-arvoselvityksen perusteella sillä, että selvitetään syrjiviä rakenteita ylläpitäviä sukupuolinormeihin pohjautuvia käytäntöjä, ja sen jälkeen puututaan näihin käytäntöihin. Tällöin esimerkiksi puututaan stereotypioihin työistä ja pojista sekä oletuksiin siitä, että oppilaat olisivat vain tyttöjä tai poikia. (Tanhua ym., 2015, s. 24.) Tällaista lähestymistä voidaan kutsua normikriittisyydeksi, joka on sitä, että tarkastellaan kriittisesti yhteiskunnassa olevia normeja ja

tunnistetaan syrjintää luovia ja ylläpitäviä rakenteita sekä pyritään puuttumaan niihin (Seta, 2013, s. 11). Mikäli esimerkiksi sukupuoliin liitettyjä normeja purettaisiin, parantaisi se sateenkaarinuorten tilannetta, mutta mahdollistaisi myös kaikille nuorille enemmän valintoja (Taavetti, 2015, s. 143). Rakenteiden muuttaminen hyödyttäisi tällöin myös muitakin nuoria, eikä vain sateenkaarinuoria.

Syrjiviin rakenteisiin puuttuminen voi tarkoittaa esimerkiksi oppimateriaalien muuttamista. Yhdessä koulussa kursseihin lisättiin sukupuolen moninaisuutta ja seksuaalivähemmistöjä käsittelevää tietoa ja päätettiin alkaa kehittämään oppimateriaaleja sen jälkeen, kun niiden huomattiin ottavan huonosti huomioon sukupuolen moninaisuuden (Tanhua ym., 2015, s. 25). Moninaisuus on huomioitava myös esimerkiksi käytetyssä kielessä ja kielen opetuksessa. Tietopakettissa yhdessä koulussa kielenopettajat yhdessä keskustelivat siitä, miten heidän opetuksessaan sukupuolen moninaisuus huomioidaan: mitä pronomineja muunsukupuoliset käyttävät ja miten he taivuttavat verbejä sekä miten muunsukupuolisia puhutellaan eri kielissä. Tämän keskustelun myötä koulussa koottiin kielten tunneilla jaettava moniste aiheesta. (Tanhua ym., 2015, s. 25.)

Käytetyllä kielellä on väliä, sillä sanavalinnoissa näkyy normit ja se, mikä mielletään tavalliseksi. Normista jollakin tavalla poikkeavat saattavat arkisessa kielenkäytössä tulla sivuutetuksi. Heitä ei esimerkiksi huomioida puheissa tai vaikkapa oppimateriaaleissa samalla lailla kuin muita ihmisiä, jolloin heille voi tulla olo kuin he eivät olisi samalla lailla olemassa kuin muut. (Seta, 2013, s. 11.) Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea -tilannearviossa esitetään, että koulutuksen on perustuttava normitietoisuuteen eli otettava tehtäväkseen analysoida ja purkaa yhteiskunnassa olevia normeja (Pihlajamaa, 2021, s. 145).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä normeista kertoo esimerkiksi se, että termi homo on Taavetin mukaan todennäköisesti eniten kouluympäristössä käytetty haukkumasana. Vaikka homo-sanaa käyttäessään nuoret eivät viittaisikaan sillä jonkun seksuaalisuuteen, luo haukkuminen ja sen hyväksyminen puuttumattomuudella sateenkaarinuorille vaikeaa ilmapiiriä.

Homotteluun puuttuminen ilmaisee, että homottelu ei ole hyväksyttävää ja että seksuaalivähemmistöihin liittyviä termejä ei pidä käyttää haukkumasanoina. Opettajan puuttumattomuus puolestaan voi ilmaista oppilaille, että hänen mielestään asialla ei ole merkitystä tai luo kuvaa siitä, että luokkatilassa ei ole sateenkaarinuoria. (Taavetti, 2015, s. 94–95.) Vastuu oppilaiden puolustamisesta ja heidän hyvinvointinsa varmistamisen pitäisi olla selvemmin koulussa olevan henkilökunnan vastuulla ja esimerkiksi heidän valmiuksiaan puuttua syrjintään täytyisi kehittää (Huotari ym., 2011, s. 127).

Yksi konkreettinen keino lisätä sukupuolen moninaisuuden huomiointia on se, että ihmisiä puhutellaan kielellä, joka ei oletta ihmisen sukupuolta tai jossa ei ole ihmisen sukupuoleen pohjautuvia oletuksia. Tätä voi tehdä esimerkiksi sukupuolineutraalia kieltä käyttämällä, sillä binäärisen sukupuolijaottelun ulkopuolelle kuuluvat oppilaat voivat tuntea itsensä näkymättömäksi vain pojista ja tytöistä puhuttaessa. (Tanhua ym., 2015, s. 25.) Sukupuolineutraaliudella tarkoitetaan ajatusta, jossa sukupuolella ei ole merkitystä käsiteltävänä olevassa asiassa (Jääskeläinen ym., 2015, s. 67). Tällöin esimerkiksi oppitunnilla ei käytetä puhuttelua ”tytöt ja pojat”, vaan esimerkiksi heitä puhutellaan termillä ”oppilaat”. Lisäksi sukupuolen moninaisuutta voidaan huomioida muillakin keinoilla. Esimerkiksi jokaisella oppilaalla voisi olla mahdollisuus valita kutsumanimi, jolla oppilasta puhutellaan oppitunneilla, ja jonka voisi merkitä oppilastietoihin sekä erityisesti kielen tunneilla voisi oppilailta kysyä, millaisin pronominein ja termein oppilaat haluavat heihin viitattavan. (Tanhua ym., 2015, s. 25).

Sukupuolitetut tilat, kuten vessat ja pukuhuoneet voivat aiheuttaa seksuaalivähemmistöihin kuuluville nuorille ahdistusta. Lisäksi myös seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret voivat pitää sukupuolittavia tiloja hankalina, sillä Lehtosen mukaan (2003, s. 224–225) seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista osa pelkäävät seksuaalisen suuntautumisen paljastuvan (Taavetti, 2015, s. 82). Näihin ratkaisuna on sukupuolineutraalit tilat. Sosiaali- ja terveysministeriön tietopaketin esimerkkinä käytettävistä kouluista yksi oli luopunut kokonaan WC-tilojen sukupuolittamisesta ja toisessa oppilaitoksessa jokaiseen yksikköön tuli sukupuolineutraali WC-tila. Lisäksi yhdessä

oppilaitoksessa käyttöön otettiin sukupuolineutraali pukuhuonetiila, ja tyttöjen ja poikien pukuhuoneisiin lisättiin yksityisyyden parantamiseksi suihkuverhot ja yksittäisiä vaatteidenvaihtokoppeja. (Tanhua ym., 2015, s. 26.) Tällaisilla pienillä kouluarjen muutoksilla parannetaan nuorten hyvinvointia ja mahdollistetaan heille turvallisempi kouluympäristö.

Oikeusministeriön Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea -julkaisussa sateenkaaripoliittisiksi tavoitteiksi ja toimenpiteiksi vuosille 2021–2024 ehdotettiin sitä, että oppilaitosten ja varhaiskasvatuksen yksiköiden on oltava oppimisympäristöinä turvallisia myös sateenkaari-ihmisille. Ehdotuksia toimiksi on muun muassa sateenkaarinäkökulmien huomioimisen ja normitietoisien otteen vahvistaminen, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen huomioimisesta ja tukemisesta järjestettävät koulutukset ammattilaisille, sukupuolivähemmistöjen huomioimiseksi kehitettävät toimintamallit oppilas- ja opiskeluhuoltoon, mutta myös koulujen arkeen sekä sateenkaari-ihmisten tietoisuuden lisääminen omista oikeuksistaan (Pihlajasaari, s. 2021, s. 146.)

Tasa-arvolaki kieltää muun muassa sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin perusteella tapahtuvan syrjimisen (L 609/1986). Tämä pätee myös siihen, kun oppilaitoksiin valitaan oppilaita ja opiskelijoita. Sukupuoleen perustuvan syrjinnän ehkäisemiseksi erään oppilaitoksen opiskelijavalintoja tekeville työntekijöille annettiin tietoutta sukupuolen moninaisuudesta ja selkeät ohjeet siitä, miten huomioida syrjimättömyys. Lisäksi oppilaitoksessa tehtiin ohjeistus ehkäisemään syrjintää opintosuorituksien arvioinneissa. (Tanhua ym., 2015, s. 26.) Ongelmia voi tulla hakutilanteissa myös esimerkiksi silloin, kun henkilötunnus ja siinä ilmenevä juridinen sukupuoli ei vastaa hakijan omaa vastausta sukupuolesta. Eräässä oppilaitoksessa hakulomakkeesta poistettiin ominaisuus, joka ei päästänyt hakijaa eteenpäin juridisen sukupuolen ollessa ristiriidassa hakijan oman vastauksen kanssa. (Tanhua ym., 2015, s. 26.) Jos lomakkeessa kysytään hakijan sukupuolta, on vastausvaihtoehtojen oltava tarpeeksi laajat, jotta hakija ei joudu väärinsukupuolittamaan itseään. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu ehdottaakin, että sukupuolta kysyttäessä mukana kuuluisi olla myös kolmas vaihtoehto ”muu” (Tanhua ym., 2015, s. 26).

4 YHTEISTYÖKUMPPANI

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanimme toimi Helsingin Rudolf Steiner -koulu, joka sijaitsee Helsingin Ruskeasuolla. Koulun yhteydessä toimii esikoulu, perusopetus ja lukio. Helsingin Rudolf Steiner -koulun opetuksessa korostetaan luonnonläheisyyttä, itsetekemistä, taidetta ja havainnointia. Opetukseen kuuluu lisäksi myös taide- ja ilmaisukasvatusta, jonka päämääränä on kehittää oppilaiden tunneälyä, moraalialia sekä käytännön elämäntaitoja. Helsingin Rudolf Steiner -koulun käytäntöihin kuuluu, että oppilaat ovat saman luokanopettajan opetuksessa ensimmäiseltä luokalta kahdeksanteen luokkaan asti. (Helsingin Rudolf Steiner -koulu, i.a.-a.)

Tuotoksemme testaaminen tapahtui Helsingin Rudolf Steiner -koulun kahdeksannen luokan kahden ryhmän parissa. Olemme valinneet ikäryhmän siksi, että kahdeksannella luokalla esimerkiksi terveystiedossa oppilaat tutustuvat ihmisen kasvuun ja kehitykseen, kuten identiteetin rakentumiseen ja seksuaalisuuden kehittymiseen (Helsingin Rudolf Steiner -koulu, 2022). Lisäksi oppilailla on vielä sama luokanopettaja, joka heitä on opettanut ensimmäisestä luokasta lähtien (Helsingin Rudolf Steiner -koulu, i.a.-a) Tämä mahdollistaa sen, että luokanopettajat tuntevat oppilaansa ja tietävät, mistä aiheista on tärkeää puhua ja millaisia asioita on tärkeää ottaa huomioon tuotoksen testaamista suunnitellessa.

Opinnäytetyömme idea rakentui koulun toiveesta saada lisää opetusta erityisesti siitä, kuinka sateenkaarinooria voidaan kohdata, ja miten heidän kohtaamiaan haasteita voidaan ratkaista. Tästä lähtökohdasta käsin lähdimme työstämään ajatusta keskustelukorteista, joita testaisimme yhteistyökumppanimme kanssa. Keskustelukorttiemme testaaminen vahvistaa yhteistyökumppanimme opetussuunnitelman mukaista opetusta esimerkiksi seksuaalisuudesta ja sen moninaisuudesta sekä edistää oppilaiden moraalialin, tunneälyn ja käytännön

elämäntaitojen kasvamista ja kehittymistä. Lisäksi tuotoksemme ja sen testaaminen mahdollistaa oppilaille tiedon saamisen myös sukupuolen moninaisuudesta, vaikka siitä ei koulun opetussuunnitelmassa ole mainintaa.

Korttien valmistumisen ja testaamisen jälkeen olemme antaneet kortit ja niiden käyttöohjeet yhteistyökumppanimme käyttöön. Tällöin he voivat hyödyntää niitä opetuksessaan. Lisäksi yhteistyökumppanimme on saanut tarkasteltavaksi palautekyselyiden tulokset, ja myös itse opinnäytetyömme käsikirjoituksen.

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Opinnäytetyössämme tarkoituksena oli toteuttaa kymmenen keskustelukorttia, jotka käsittelevät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten ja erityisesti nuorten kohtaamista. Aiheiksi kortteihin ja niiden pohjalta käytäviin keskusteluihin oli valittu sellaisia tilanteita, joita nuoret voivat arjessaan kohdata. Tilanteet sijoittuvat muun muassa kouluun ja harrastuksiin. Opinnäytetyöhömmme korttien tuottamisen lisäksi kuului niiden testaaminen, mikä tapahtui yhteistyössä Helsingin Rudolf Steiner -koulun kanssa. Koululla pidimme kahdelle kahdeksannen luokan ryhmälle työpajoja aiheesta. Työpajoissa ensin alustimme aihetta kertomalla sateenkaarinuorten tilanteesta ja hyvinvoinnista tutkimuksen valossa. Tämän jälkeen oppilaat saivat keskustella pienissä ryhmissä tekemiemme keskustelukorttien tilanteista, minkä jälkeen purimme keskustelut. Pajan lopuksi oppilailla oli myös mahdollisuus kysyä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä kysymyksiä ja keskustella kanssamme sateenkaarinuoriin liittyvistä aiheista.

Opinnäytetyössämme tavoitteena on keskustelukorttien avulla tarjota nuorille mahdollisuus harjoitella sateenkaarinuorten ja muiden sateenkaari-ihmisten kohtaamista. Lisäksi tavoitteena on korteilla kannustaa nuoria keskustelemaan näistä aiheista. Korttien avulla nuorille voidaan antaa työkaluja ja keinoja

kohtaamisen tueksi. Tekemillämme keskustelukorteilla pyritään keskustelua hyödyntämällä edistämään yhdenvertaisuutta ja sateenkaarinuorten hyvinvointia. Kortit pyrkivät lisäämään myös erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä tapahtuvaa arvostavaa ja kunnioittavaa käytöstä. Korteissa olevien tilanteiden ja niiden pohjalta käytävien keskustelujen tavoitteena on myös auttaa nuoria toimimaan arvostavasti muita ihmisiä kohtaan koulussa kuin myös koulun ulkopuolellakin.

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

6.1 Suunnittelu

Opinnäytetyöprosessimme alkoi ideoinnilla syksyllä 2021, jolloin lähdimme työstämään sateenkaarinuorten hyvinvointiin liittyvää tuotosta. Alkuperäinen suunnitelmamme oli vielä 2022 työstää sateenkaarinuorille suunnatun kyselyn toteuttamista kouluhyvinvointiin liittyen, mutta aiheen laajuuden vuoksi jouduimme muotoilemaan ja rajaamaan ideaa. Tuon jälkeen päätimme tuottaa jonkin koulun oppilaille suunnattua oppituntia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Ideointivaiheessa otimme yhteyttä Helsingin Rudolf Steiner -kouluun ja tarjosimme heille sateenkaarinuoria käsittelevää oppituntia ja opinnäytetyön yhteistyökumppanuutta.

Tavatessamme koulun kahdeksannen luokan opettajien kanssa saimme ideaksi lähteä työstämään keskustelukortteja suunnittelemamme oppitunnin työskentelyn tueksi. Tapaamisessa opettajien kanssa saimme heiltä vinkkejä aiheista, joita meidän olisi hyvä käsitellä tuotoksessamme: sateenkaarinuorten nykytilannetta, heidän kohtaamiaan haasteita ja sitä, kuinka oppilaat voisivat omalla toiminnallaan puuttua ja vaikuttaa näihin sateenkaarinuorten kohtaamiin haasteisiin.

Päätimme keskittyä opinnäytetyössämme juuri keskustelukorttien tuottamiseen niin, että pitämämme oppitunti keskittyisi keskustelukorttien testaamiseen. Samalla päätimme myös vaihtaa oppitunnin työpajaksi, jossa oppilaat osallistuvat aktiivisesti toimintaan keskustelemalla. Tämä pohjautuu siihen, että keskusteleminen ja ilmiöiden yhdessä jaettu ja käsitelty ymmärrys kehittävät ihmisten kriittisen ajattelun, ongelmanratkaisun ja päätöksenteon taitoja. Tällöin kasvattajan roolina on olla ohjaamassa oppilaita heidän etsiessä ja jäsentäessä uutta tietoa, kun taas oppilaat osallistuvat tiedon ja siihen pohjautuvan ymmärryksen rakentamisessa. (Lehtinen ym., 2016, s. 243.) Työpaja-ajatuksemme hyödyntää teoriaa lähikehityksen vyöhykkeestä. Tieteen termipankissa teoriaa kuvaillaan siten, että ihminen kykenee osaavamman henkilön tukemana tekemään jotakin, mikä on hänen aktuaalisen kehitystasonsa ja potentiaalisen kehitystasonsa välillä. (Tieteen termipankki, 2017).

Suunnittelimme keskustelukorttien sisältävän kymmenen sateenkaarinuoriin ja yleisesti sateenkaari-ihmisiin liittyvää keskustelukorttia, jotka sisältäisivät erilaisia esimerkkitalanteita. Näiden tilanteiden perusteella nuorten olisi keskusteltava siitä, kuinka he itse toimisivat kyseisissä tilanteissa. Jotta keskustelu korttien avulla olisi helppoa myös heille, jotka eivät etukäteen tiedä aiheesta, kortteihin päätettiin valita kolme vaihtoehtoa, joista yksi olisi oikea vastaus. Tällaista menetelmää voidaan kutsua case-opetuksiksi tai tapausopetuksiksi. Tällaisessa menetelmässä oppilaat voivat hyödyntää valmiiksi osaamaansa ja etsiä uutta tietoa. Kuittisen (1994) mukaan tämä menetelmä kehittää esimerkiksi kokonaisuuksien ymmärtämistä, tiedon soveltamista sekä käytännön ongelmanratkaisutaitoja. (Hyppönen & Linden, 2009, s. 50.)

Keskustelukorttien arvioimiseksi päätimme kerätä työpajaamme osallistuvilta oppilailta palautetta palautekyselyin, joissa hyödynnettäisiin Likertin asteikkoa. Lisäksi palautekyselyssä haluttiin antaa mahdollisuus sanallisen palautteen antamiseen. Keskustelukorttien testaamisen ja palautteen keräämisen jälkeen pystyisimme kokoamaan tulokset yhteen taulukoiksi niiden arviointia ja hyödyntämistä varten.

Suunnitelmavaiheessa kysyimme yhteistyötaholtamme tietoa tarvitsemistamme luvista, joita meidän täytyisi hakea heiltä. Arvelimme etukäteen, että yhteistyösopimuksen ja tutkimusluvan lisäksi tarvitsisimme myös oppilaiden vanhemmilta luvat siihen, että heidän lapsensa saisivat osallistua työpajaamme ja että oppilaiden antamaa palautetta saisi hyödyntää opinnäytetyössämme. Yhteistyötahomme Helsingin Rudolf Steiner -koulun rehtorin mukaan meidän täytyisi tehdä vain yhteistyösopimus ja lähettää heille tutkimuslupalomake. Koska suunnittelemamme palautekysely täytetään anonyymina eikä siinä ilmene kenenkään vastaajan henkilöllisyys, ei rehtorin mukaan tarvitsisi kerätä lupia oppilailta tai heidän vanhemmiltaan osallistumista varten. (Esa Tuominen, rehtori, henkilökohtainen tiedonanto 8.11.2022.) Näitä palautekyselyissä kerättäviä tietoja ei siis laskettaisi henkilötiedoiksi. Tällaisia henkilötietoja ovat ne asiat ja tiedot, jotka on mahdollista liittää tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan henkilöön suorasti tai epäsuorasti käytettävissä olevin keinoin (Arene, i.a., s. 18).

6.2 Toteutus

Opinnäytetyömme toteutus muodostui tekemistämme keskustelukorteista ja niiden käytön tueksi tarkoitetuista ohjeista, mutta myös korttien testaamisesta kahdessa työpajassa yhteistyötahomme Helsingin Rudolf Steiner -koululla. Testaamista varten teimme myös PowerPoint-esityksen käytettäväksi työpajojen alustuksessa, jossa kerroimme sateenkaarinuorten nykytilanteesta ja heidän kohtaamistaan haasteista.

Valitsimme keskustelukorttien aiheet oman kokemuksemme ja tutkitun tiedon valossa pohtien sitä, mistä aiheista jokaisen ihmisen olisi tärkeää tietää. Pyrimme aiheita valitessa pohtimaan myös sitä, mitkä asiat olisivat tarpeeksi lähestyttäviä myös heille, jotka eivät tiedä paljoakaan tai lainkaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä aiheista. Otimme huomioon myös sellaiset tilanteet ja asiat, jotka aiheuttavat haasteita sateenkaarinuorille, ja joita olisi siitä syystä hyvä käsitellä. Näillä perusteilla valitsimme keskustelukortteihimme seuraavat aiheet: väärinsukupuolitus; sateenkaartermien käyttö; haukkumasanoina; kaapista tuleminen; nimien käyttö; toisten ihmisten

kumppanien sukupuolen olettaminen; ihastumiseen ja seurusteluun liittyvät normit ja amatonormatiivisuus; sukupuolittaminen ja sukupuolen olettaminen; monisuhteisuus eli polyamoria; harrastusten jaottelu seksuaalisten suuntauksien mukaan sekä identiteetin pohtiminen.

Kun olimme päättäneet korttien aihealueet, keksimme tilanteisiin kuvitteelliset hahmot ja mietimme, millaisia haasteita he voisivat kohdata. Esimerkiksi väärinsukupuolittamista käsittelevässä tilanteessa otimme hahmoksi Mikael-nimisen transpojan, joka tulee väärinsukupuolitetuksi opetustilanteessa:

1. Luokkalaisesi Mikael on transpoika. Oppituntia on pitämässä sijainen, joka jakaa luokan kahtia tyttöihin ja poikiin. Sijainen vaatii, että Mikaelin on mentävä tyttöjen ryhmään. Kuinka toimit?
  - a) Et tee mitään.
  - b) Korjaat, että Mikael on poika ja kuuluu poikien ryhmään.
  - c) Vaadit itsekkin, että Mikael on tyttöjen ryhmässä.

Pyrimme laatimaan tilanteet sellaisiksi, että ne olisivat mahdollisimman lähellä nuorten omaa elämää. Tällä pyrimme siihen, että nuorten olisi helpompi samastua tilanteessa kertojana olevaan henkilöön ja heidän olisi helpompi asettaa itsensä tilanteeseen päätöksiä tehdäkseen. Jokaisessa kortissa on kysymyksenä ”kuinka toimit?” ja kolme vaihtoehtoa. Laadimme vaihtoehdot sellaisiksi, että niissä olisi yksi selkeästi väärä vaihtoehto ja kaksi vaihtoehtoa, jotka voisivat olla oikein. Korttien avulla nuorten tarkoituksena on pohtia yhdessä keskustellen, mikä vaihtoehdoista on oikein ja miksi olisi toimittava sillä tavalla.

Keskustelukorttien tekstien valmistuttua työstimme niitä korttien muotoon Canva-ohjelmalla (liite 1). Korttien ulkonäköä suunnitellessa oli tärkeää varmistaa se, että kortit olisivat ulkonäöltään riittävän selkeitä ja sellaisia, että ne voisi tulostaa myös värittöminä ilman, että käytettävyyks ja luettavuus kärsisi. Taustaksi on valittu vaaleanharmaa paperia muistuttava taustakuva Canvan vapaasti käytettävissä olevista taustakuvamateriaaleista. Korttien koko on suunniteltu niin, että yhdelle A4-paperille mahtuisi kaksi korttia. Tällöin kortit ovat helposti käsiteltäviä ja niiden tulostamiseen ei kulu paljoa paperia. Koska kortit ovat kaikki samankokoisia, ne voi tulostaa tarvittaessa paperin molemmille puolille. Itse korttien lisäksi teimme korttien käyttöä helpottavat ohjeet (liite 2) ja

purkukeskustelua varten oikeat vastaukset. Oikeiden vastausten yhteyteen lisäsimme myös kysymyksiä, joilla keskustelua voisi jatkaa purkamisen yhteydessä ja näin herättää lisää ajatuksia nuorissa. Näillä pyritään varmistamaan, että kortteja on mahdollista käyttää myös silloin, kun käyttäjällä ei ole paljoa omaa osaamista aiheesta. Näiden tekemisen jälkeen kortit, niiden käyttöohjeet ja oikeat vastaukset koottiin yhdeksi PDF-tiedostoksi, tulostettiin ja laminoitiin testaamista varten.

Helsingin Rudolf Steiner -koululla pidettäviä työpajoja varten teimme PowerPoint-esityksen (liite 3). Työpajan alussa oli tarkoitus pitää alustus, johon tiivistimme tietoa sateenkaarinuorista. Alustuksessa kerrottiin, miten sateenkaarinuoret voivat tällä hetkellä, mitä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolaeilla tarkoitetaan, miten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt näkyvät nykyään sekä millaisia haasteita he kohtaavat elämässään. Alustuksen lähteinä käytimme opinnäytetyössämme hyödynnettyjä lähteitä, kuten Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyiden tuloksia. Pyrimme pitämään alustuksen mahdollisimman tiiviinä, jotta siihen ei menisi liikaa aikaa. Alkuperäisen aikataulumme mukaan alustus kestäisi noin 15 minuuttia, jotta ryhmäkeskustelulle ja sen jälkeiselle purkukeskustelulle jäisi mahdollisimman paljon aikaa. Alustuksen lisäksi lisäsimme PowerPoint-esitykseen ohjeistuksen siitä, mitä keskustelutehtävissä tehdään ja miten keskustelut puretaan yhdessä koko luokan kesken.

Työpajojemme lyhyen pituuden ja runsaan sisällön vuoksi valitsimme testattavaksi vain neljä korttia niistä aiheista, jotka ryhmien opettajien kanssa ideointivaiheessa käymämme keskustelun myötä koimme oleellisimmiksi testausryhmille. Tämän vuoksi valitsimme kortit, jotka käsittelivät väärinsukupuolitusta, kaapista tulemista, ihastumiseen ja seurusteluun liittyviä normeja sekä identiteetin pohtimista. Päätimme jakaa työpajoissa luokat neljään ryhmään, joista jokainen saisi yhden kortin käsiteltäväksi. Itse ryhmäkeskustelulle varattiin etukäteen aikaa noin kymmenen minuuttia, jonka jälkeen oli tarkoitus noin kymmenen minuutin ajan purkaa ryhmien käymää keskustelua. Purkukeskustelun jälkeen oppilaat saivat antaa palautetta työpajoista

palautekyselyiden avulla (liite 4). Samalla oppilailla olisi mahdollisuus kysyä aiheeseen liittyviä kysymyksiä.

Toteutimme työpajat marraskuussa 2022. Työpajat sujuivat alun perin suunnitellun järjestyksen mukaisesti. Työpajoista nousi esiin päällimmäisenä huomio siitä, miten erilaisia luokat olivat ja miten erilaista keskustelua näissä luokissa oli. Ensimmäisessä työpajassa ollut luokka oli paljon hiljaisempi, jonka vuoksi keskustelua oli vaikea synnyttää sekä pienryhmissä että yhteisessä purussa. Lisäksi asiaan varmasti vaikutti se, että meitä jännitti pitää oppituntia. Ensimmäinen työpaja kesti vain 25 minuuttia eli reilusti vähemmän aikaa kuin olimme suunnitelleet. Toisessa työpajassa keskustelu puolestaan oli aktiivisempaa ja runsaampaa, ja työpaja kesti suunnitellun 45 minuuttia.

Purkukeskustelussa kysyimme ensin kortista keskustelleelta pienryhmältä, kuinka he itse toimisivat kortin osoittamassa tilanteessa. Tämän jälkeen myös muut luokan oppilaat saivat esittää mielipiteensä. Tällä tavalla kävimme yhdessä läpi keskustelukorttien vastauksia. Keskustelimme myös siitä, miksi jokin vaihtoehto oli oikea tapa toimia ja millaisia ajatuksia kortit nuorille herättivät. Lisäksi jokaisen kortin kohdalla kävimme läpi korttiin ja sen tilanteeseen liittyviä termejä ja sitä, mitä ne tarkoittavat. Osa oppilaista tiesi nämä termit jo ennestään ja joillekin termit olivat uusia.

Purkukeskustelun jälkeen jokaiselle oppilaalle jaettiin palautekysely ja heitä ohjeistettiin vastaamaan juuri sillä tavalla kuin he haluavat ja niin paljon kuin he haluavat. Painotimme myös anonyymiyttä ja sitä, että heitä ei voisi yhdistää heidän antamaan palautteeseen. Annoimme oppilaiden täyttää palautekyselyä niin kauan kuin he halusivat. Jotta oppilaat eivät saisi tietää toisten antamaa palautetta, pyysimme heitä palauttamaan kyselylomakkeet tyhjä puoli ylöspäin luokan eteen. Kokosimme palautekyselyt omaan kansioonsa, jossa ne säilyisivät tallessa ja jossa ne voisi tallettaa opinnäytetyöprosessin ajaksi talteen paikkaan, jossa ulkopuoliset eivät pääsisi niihin käsiksi.

Palautekyselyiden täyttämisen jälkeen oppilaat saivat esittää kysymyksiä. Heiltä nousikin kysymyksiä esimerkiksi siitä, mitä voisi tehdä, jos huomaa jotakin

kiusattavan sosiaalisessa mediassa sukupuolen tai seksuaalisuuden vuoksi, sekä mistä voi löytää vertaistukea oman identiteetin pohtimiseen tai löytää samanlaisia ihmisiä.

6.3 Arviointi

Arvioimme tekemiemme keskustelukorttien toimivuutta testityöpajoilla, joissa niihin osallistuneet oppilaat saivat antaa palautetta korteista ja itse pajasta tekemällämme palautekyselyllä (liite 4). Palautekysely oli anonymi ja sisälsi kaksi osiota. Ensimmäisessä osiossa oli kuusi väittämää liittyen työpajan sujumiseen sen eri alueilla, ja se hyödynsi Likert-asteikkoa. Kyselyn toisessa osiossa oppilaiden oli mahdollista antaa halutessaan sanallista palautetta mistä tahansa työpajaan liittyvästä asiasta. Palautekyselyssä ainoa kysyttävä taustatieto oli pelkästään oppilaan luokka, jotta voisimme tarkastella palautteiden jakautumista eri luokkien ja työpajojen kesken.

Palautekyselyn ensimmäisen osion kuusi väittämää valitsimme käsittelemään sitä, oppivatko oppilaat jotakin uutta pajassa, kuinka paja heidän mielestään sujui, kuinka keskustelukortit heidän mielestään toimivat, kuinka ne herättivät keskustelua ja miten niiden aiheet oli valittu sekä kuinka ryhmäkeskusteluiden purku onnistui. Näihin aiheisiin liittyvät väittämät valitsimme sillä perusteella, että niihin olisi mahdollista vastata rastittamalla oppilaan mielipidettä vastaavan vaihtoehdon. Muotoilimme väittämät tietoisesti positiivisiksi lauseiksi, vaikka tiedostimme tämän voivan vaikuttaa oppilaiden antamiin palautteisiin. Toinen vaihtoehtomme olisi ollut muotoilla väittämät luonteeltaan negatiivisiksi, mikä olisi myös voinut vaikuttaa palautteisiin. Luonteeltaan neutraaleihin väittämiin olisi ollut vaikeaa vastata valitsemallamme vaihtoehtoskaalalla, minkä takia emme voineet muotoilla väittämiä neutraaleiksi.

Ensimmäisessä osiossa hyödynsimme täten amerikkalaisen psykologin Rensis Likertin luomaa Likert-asteikkoa. Tämä menetelmä tarjoaa kvantitatiivista ja tilastollisesti helposti analysoitavaa tietoa. Likert-asteikko mahdollistaa sen, että

kyselyssä voidaan kerätä vivahteita kyselyyn vastaavien mielipiteistä. Vastausvaihtoehdot ovat avoimia osallistujien omalle tulkinnalle, jolloin kaksi samaa mieltä olevaa saattavat vastauksen tulkitsemisen takia valita kaksi eri vastausvaihtoehtoa. (Greelane, 2019.) Valitsimme väitteisiin viisi vaihtoehtoa, joista ääripäät olivat ”erittäin samaa mieltä” ja ”erittäin eri meiltä”. Loput kolme vaihtoehtoa sijoituivat näiden kahden ääripään välille niin, että keskimäinen oli ”ei samaa eikä eri mieltä”.

Työpajojen pitämisen jälkeen kokosimme oppilaiden täyttämien palautekyselyiden tulokset kolmeen eri taulukkoon. Kahdessa taulukossa oli molempien työpajojen palautteet erikseen ja kolmanteen nämä tulokset laskettiin yhteen. Taulukoihin on merkitty jokaisen väittämän vaihtoehtojen kohdalle se, kuinka monta kappaletta palautetta annettiin ja kuinka monta prosenttia vaihtoehto on väittämän kokonaisvastausmäärästä. Työpajoihin osallistuneiden oppilaiden anonyymiyden turvaamiseksi käytämme termejä ensimmäinen työpaja ja toinen työpaja siinä järjestyksessä, jossa työpajat pidimme. Tällöin tässä käsiteltävistä palautteista ei ilmene, mitkä luokat osallistuivat työpajoihin, mikä vaikeuttaa oppilaiden tunnistamista.

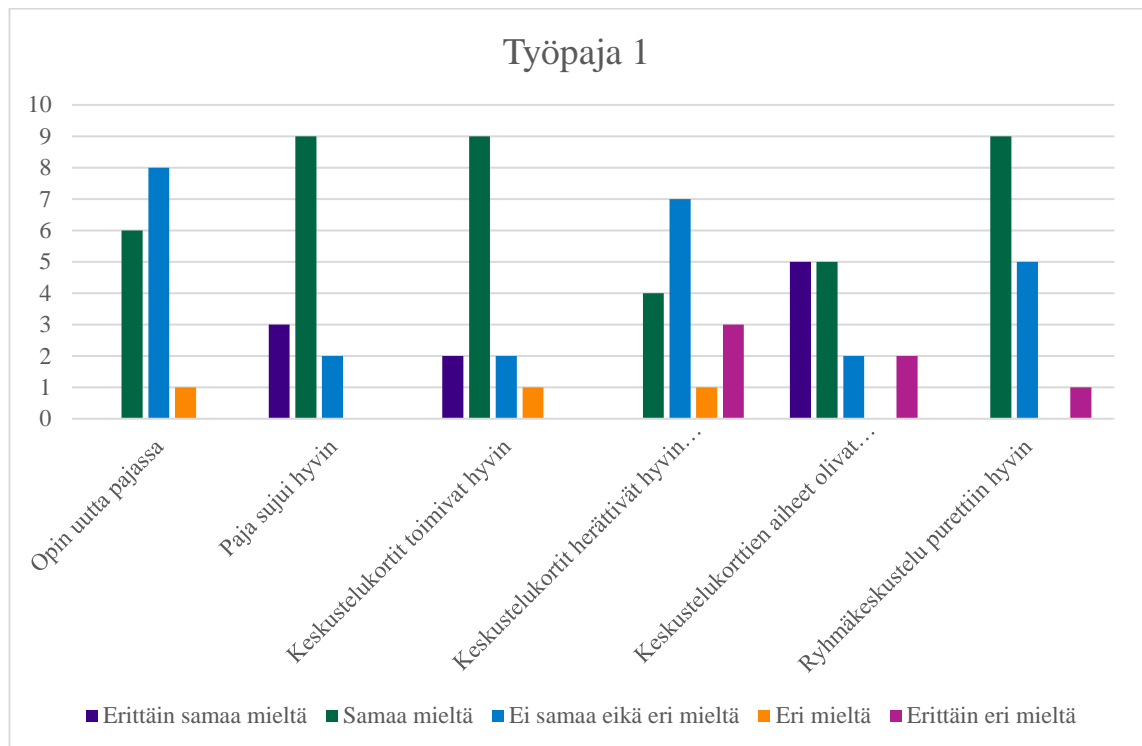
Ensimmäisen työpajan palautteissa väittämän vastausten lukumäärä vaihtelee 14 ja 15 kappaleen välillä, ja toisen työpajan palautteissa vaihtelu on 18 ja 20 kappaleen välillä. Yhteisvastausmäärä väittämissä vaihtelee 33 ja 35 vastauksen välillä. Vaihtelua selittää muun muassa se, että joissakin palautelomakkeissa oppilaat olivat valinneet väittämästä useamman kuin yhden vaihtoehdon. Varmistaaksemme vastausten ja saamamme palautteen muuttumattomuuden huomioimme kaikki vaihtoehdon saamat vastaukset. Työpajoihin osallistuneilla oppilailla oli myös vaihtoehto jättää vastaamatta palautekyselyyn joko kokonaan tai osittain.

Ensimmäisen työpajan palautteessa eniten valitut vaihtoehdot olivat ”samaa mieltä” ja ”ei samaa mieltä” (kuvio 1). Työpajassa moni oli sitä mieltä, että he olivat oppineet työpajassa jotakin uutta, mutta eniten oppilaat olivat vastanneet, etteivät he olleet samaa eikä eri mieltä. Suurimman osan mielestä työpaja oli sujunut hyvin, sillä erittäin samaa mieltä oli 3 oppilasta ja samaa mieltä 9. Lisäksi

2 oppilasta ei ollut samaa, mutta ei myöskään eri mieltä. Monen mielestä keskustelukortit toimivat hyvin, sillä vain yksi vastasi eri mieltä, kun taas yhteensä 11 vastausta oli joko erittäin samaa mieltä tai samaa mieltä. Työpajan hiljaisempi ja epäaktiivisempi keskustelu näkyi myös tuloksissa, sillä kolme oppilasta oli erittäin eri mieltä ja yksi 1 oppilas eri mieltä ”keskustelukortit herättivät hyvin huomiota” -väittämässä. Erittäin samaa mieltä ei ollut kukaan ja samaa mieltä oli 4. Lisäksi 7 ei ollut samaa eikä eri mieltä. Monet olivat pitäneet keskustelukorttien aiheita hyvin valittuina, sillä sekä erittäin samaa että samaa mieltä oli valittu kumpaakin 5 kappaletta. Vain kaksi vastasi, ettei ollut samaa eikä eri mieltä, mutta kaksi oli erittäin eri mieltä. Ryhmäkeskustelun purun koki hyväksi 9 henkilöä, jotka vastasivat olevansa väittämän kanssa samaa mieltä. Erittäin eri mieltä oli valittu vain kerran, kun taas ei samaa eikä eri mieltä oli valittu 5 kertaa.

Alla olevasta kaaviosta (kuvio 1) näkyy myös, kuinka ensimmäisen työpajan palautteen vastaukset sijoittuvat pääsääntöisesti samaa mieltä tai ei samaa eikä eri mieltä -vaihtoehtoihin. Vain kolmessa väittämässä valittiin vaihtoehdot erittäin samaa mieltä tai erittäin eri mieltä. Myös vaihtoehto eri mieltä sai vain kolmessa väittämässä vastauksia.

Kuvio 1. Palaute ensimmäisestä työpajasta

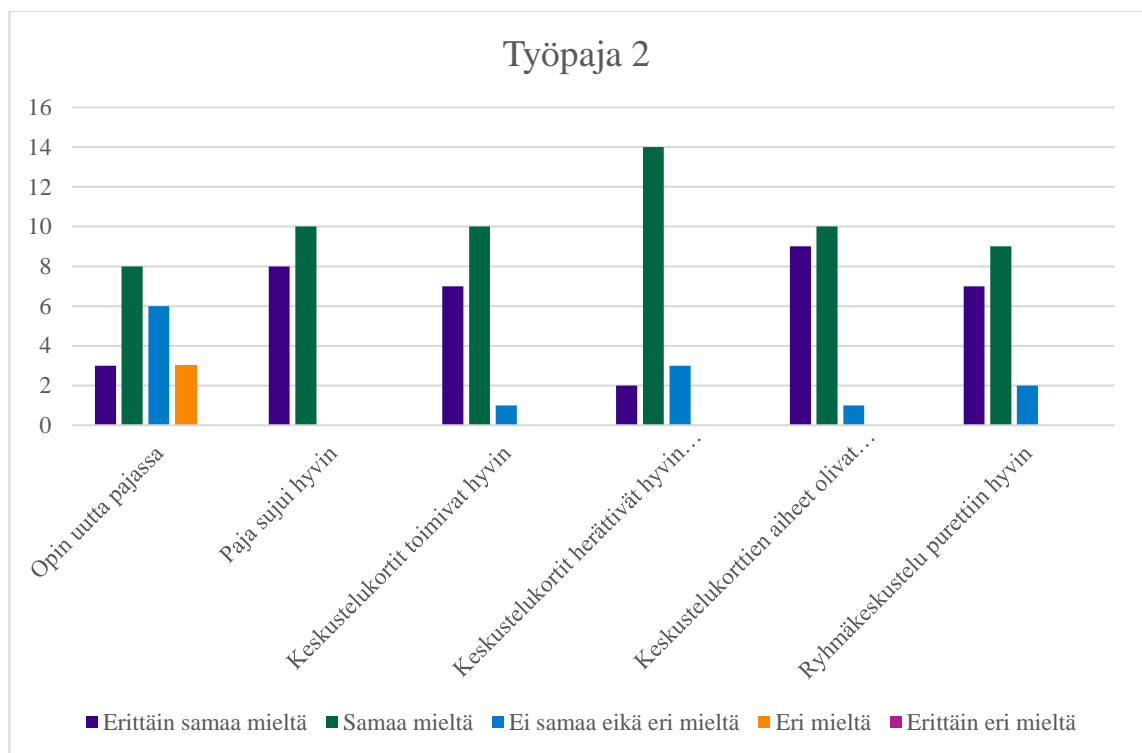
Toisessa työpajassa annetussa palautteessa huomio kiinnittyi erityisesti siihen, että eri mieltä oleva vaihtoehto oli saanut vastauksia vain väittämässä, jossa kysyttiin, olivatko oppilaat oppineet jotakin uutta työpajassa (kuvio 2). Erittäin eri mieltä kuvaavaa vaihtoehtoa ei ollut valinnut kukaan missään väittämässä. Suurin osa koki oppineensa jotakin uutta pajassa. Paja oli kaikkien vastauksia antaneiden mielestä sujunut hyvin, sillä kaikki olivat joko erittäin samaa tai samaa mieltä väittämän kanssa. Lähes kaikkien mielestä keskustelukortit myös toimivat hyvin ja niiden aiheet oli hyvin valittu. Lähes kaikki myös olivat sitä mieltä, että kortit olivat synnyttäneet hyvin keskustelua ja että ryhmäkeskustelut purettiin onnistuneesti. Se, että lähes kaikki olivat samaa mieltä siitä, että keskustelukortit onnistuivat herättämään keskustelua, oli linjassa sen kanssa, että myös meidän mielestämme työpajassa oli runsaasti keskustelua sekä oppilaiden välillä, mutta myös meidän ja oppilaiden välillä.

Vastaukset selkeämmin painottuivat erittäin samaa mieltä ja samaa mieltä oleviin vaihtoehtoihin (kuvio 2). Kuten aiemmin mainitsimme, toisessa työpajassa oppilaat olivat eri mieltä vain siitä, olivatko he oppineet uutta. Tämä voi

esimerkiksi johtua siitä, että joillekin työpajaan osallistuneille oppilaille sateenkaarinuoriin ja ylipäättään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat asiat voivat olla hyvinkin tuttuja. Tällöin he eivät välttämättä saa mitään uutta tietoa toteutuksista, joissa otetaan huomioon myös se, etteivät kaikki tiedä näistä aiheista.

Kuvio 2. Palaute toisesta työpajasta

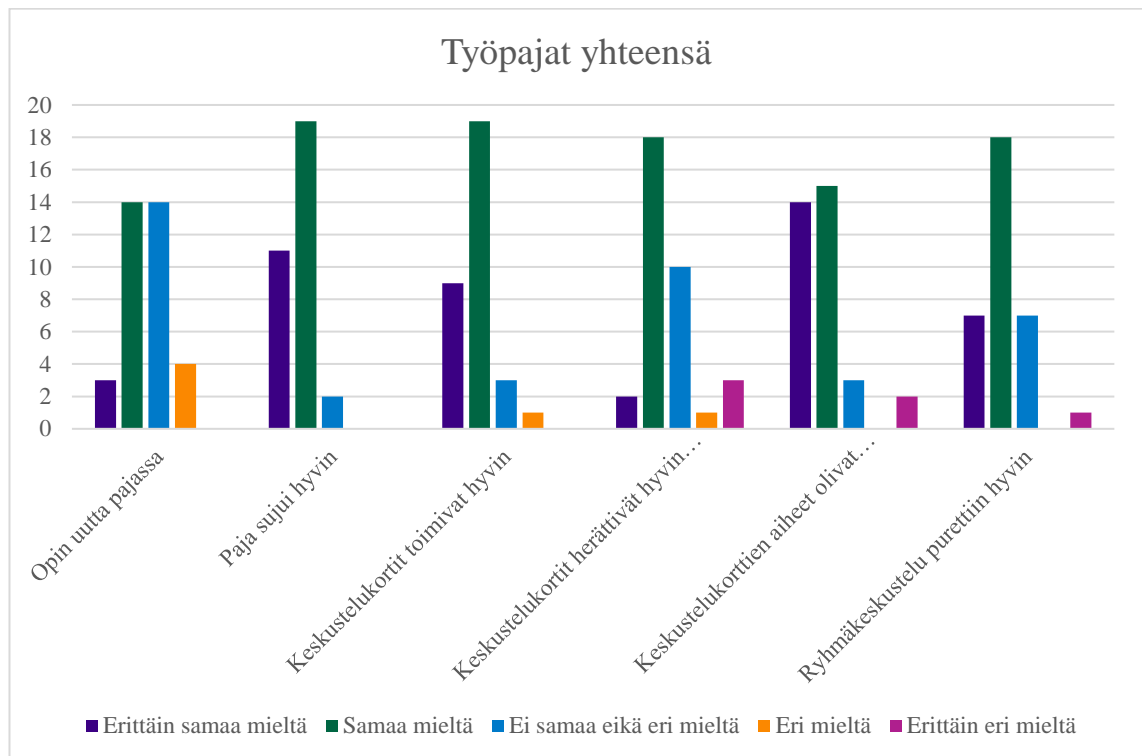

Kun kahden pitämämme työpajan palautteet koottiin yhteen taulukkoon, huomasimme, että pääsääntöisesti oppilaat olivat kokeneet oppineensa jotakin uutta pajassa, mutta 14 oppilasta oli myös vastannut, ettei ollut samaa eikä eri mieltä. Pieni osa oli myös eri mieltä väittämän kanssa, mutta he olivat selkeästi vähemmistössä. Lähes kaikki olivat joko erittäin samaa tai samaa mieltä sen kanssa, että pitämämme työpajat olivat sujuneet hyvin, ja vain kaksi ei ollut samaa eikä eri mieltä.

Pääsääntöisesti kyselyssä oli valittu samaa mieltä tai ei samaa eikä eri mieltä kuvaavat vaihtoehdot (kuvio 3). Lisäksi huomattavaa oli se, kuinka erittäin samaa

mieltä -vaihtoehtoa oli valittu huomattavasti enemmän kuin erittäin eri mieltä -vaihtoehtoa. Palautetta tarkastellessa voisi siis sanoa, että työpajat ja keskustelukortit olivat onnistuneet oppilaiden mielestä.

Kuvio 3. Palaute yhteensä työpajoista

Palautekyselyssämme keräsimme myös sanallista palautetta. Yhteensä saimme sanallista palautetta kymmenen kappaletta. Palautteet olivat pääsääntöisesti positiivisia ja sisälsivät kiitoksia ja kehuja pajasta ja sen sisällöstä. Yksi palautteesta käsitteli sitä, kuinka pajan ja korttien sisältö oli oppilaalle jo ennestään tuttua, mutta selvensivät ja tarkensivat asioita, ja toisessa ehdotettiin, että alustuksen ja korttien avulla käytyjen pienryhmäkeskusteluiden lisäksi työpajoissa olisi voinut tehdä muitakin.

Työpajoista saamamme palautteen perusteella arvioimme, että tekemämme keskustelukortit ovat toimivat ja niitä on mahdollista käyttää nuorten kanssa. Käytössä on kuitenkin huomioitava sitä, millainen ryhmä on. Esimerkiksi ryhmän aktiivisuus tai vaihtoehtoisesti hiljaisuus voi vaikuttaa siihen, millaista kortteja on

käyttää. Lisäksi myös nuorten tietämys seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä voi vaikuttaa. Huomasimme ensimmäisessä työpajassa, että ryhmän hiljaisuudesta johtuen keskustelua ei syntynyt samalla lailla kuin toisessa työpajassa. Jälkikäteen pohdimme, että tällaisissa tilanteissa kortteja voisi käydä läpi ja keskustelua käydä suoraan koko ryhmän kesken niin, ettei heitä jakaisi pienempiin ryhmiin. Jo ennen työpajojen pitämistä olimme miettineet asiaa ja varautuneet siihen tekemällä ohjeet myös siitä, kuinka kortteja voisi käyttää koko luokan kesken. Emme kuitenkaan itse testanneet tätä, sillä halusimme nähdä sen, kuinka kortit toimivat pienissä ryhmissä käytävissä keskusteluissa.

Me itse arvioimme korttien testaamisen ja työpajojen pitämisen sujuneen hyvin. Vaikka ensimmäisessä työpajassa keskustelua ei syntynytäkään sillä tavalla kuin olimme ennalta odottaneet, pääsimme kuitenkin testaamaan kummassakin työpajassa ja ryhmässä kortteja haluamallamme tavalla. Työpajoissa kuitenkin syntyi keskustelua ja oppilaat ottivat kontaktia meihin. Tämä korostui erityisesti toisessa työpajassa, joka kesti ensimmäistä työpajaa kauemmin. Tässä työpajassa oppilaat keskustelivat yhdessä enemmän, esittivät meille enemmän kysymyksiä ja lisäksi myös luokan oma opettaja otti aktiivisen roolin keskustelun rakentajana.

Ennen työpajojen pitämistä olimme paljon pohtineet sitä, ovatko keskustelukorttimme varmasti tarpeeksi selkeitä ja käytettäviä myös silloin, kun ryhmä ei tunne seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä asioita. Pohdimme lisäksi myös sitä, ovatko keskustelukorttimme samalla liian helppoja heille, joille aihe on tutumpi. Testaamisen perusteella kortit todennäköisesti ovat toimivia kummallekin ryhmälle. Tarvittaessa korttien käyttöä voi muokata esimerkiksi ottamalla keskusteluun vain pari tiettyä aihetta käsittelevää korttia, joita voi pohtia koko ryhmän kanssa. Tarvittaessa kortteja voi käyttää vain keskustelun alustuksena niin, että niiden päälle rakennetaan aiheeseen syvemmälle menevää keskustelua.

7 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Talentian julkaisemien sosiaalialan eettisten periaatteiden mukaan ammattitaitoon kuuluu ammattieettinen valmius, kypsyyt ja harkinta. Sosiaalialan ammattilaisen on osattava pohtia ja myös ylläpitää alalle tärkeitä arvoja ja niiden merkitystä. Ammattieettiset periaatteet ovatkin tärkeässä osassa ammatillisuutta. Talentian mukaan tällaisia eettisiä periaatteita ovat muun muassa arvostava vuorovaikutus ja luottamus, itsemääräämisoikeus ja osallisuus, yhdenvertaisuus sekä syrjinnän vastustaminen ja erilaisuuden hyväksyminen. (Talentia, 2017, s. 7.) Näiden arvojen huomioiminen onkin tärkeä osa opinnoissamme, mutta myös tässä opinnäytetyössä. Opinnäytetyömme perustuukin esimerkiksi yhdenvertaisuuden, syrjinnän vastustamisen ja arvostavan vuorovaikutuksen arvoihin.

Arvostavan vuorovaikutuksen huomioimme prosessissamme kommunikoimalla avoimesti toisillemme, mutta myös yhteistyötahollemme. Lisäksi pitämässämme työpajoissa ja koko opinnäytetyössämme lähtökohtamme oli dialogisuus ja sen varmistaminen. Pidimme tärkeänä sitä, että kuulimme prosessiin liittyviä tahoja, kuten esimerkiksi opettajia. Näin pyrimme varmistamaan sen, että voisimme parhaamme mukaan täyttää ne tarpeet ja tavoitteet, joita kehittämistyöllemme oli asetettu.

Tutkimus- ja kehittämistyössä luotettavuus kuvaa sitä, että käytettäväksi valittu tutkimusmenetelmä voi vahvistaa todeksi sen, minkä sen on ollut tarkoituskin selvittää. Tätä kutsutaan myös validiteetiksi. Kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä luotettavuutta arvioidessa huomioidaan se, millä tavoin kehittämisprosessiin osallistuvat tahot ovat olleet osallisena prosessissa, miten sopivia ja tarkoituksenmukaisia osallistuvat menetelmät kyseiseen prosessiin ovat sekä sitä, millaisia muutoksia kehittämistyö on saanut aikaan. Lisäksi voidaan arvioida prosessin dokumentointia. (Hyväri & Vuokila-Oikkonen, 2020.) Kuten aiemmissa osioissa olemme kuvanneet, yhteistyökumppanimme Helsingin Rudolf Steiner -koulu on päässyt osallistumaan prosessiimme siten, että olemme ennen toteutuksemme tekemistä keskustelleet koulun opettajien kanssa.

Keskustelussa olemme kartoittaneet, millaisia tarpeita heillä on työllemme ja mitä asioita olisi tärkeää ottaa huomioon. Lisäksi he ovat saaneet osallistua tuottamiemme keskustelukorttien testaamiseen ja saaneet antaa palautetta korteistamme. Tavoitteenamme on tarjota nuorille keino harjoitella sateenkaarinuorten kohtaamista. Arvioimme, että tähän tavoitteeseen valitsemamme menetelmä eli keskustelukortit ovat olleet sopivat. Lisäksi mielestämme myös palautteen keräämiseen valitsemamme kysely ja siinä käytetty Likert-asteikko olivat sopivat menetelmät siihen tarkoitukseen, joihin ne olimme suunnitelleetkin.

Huomioimme opinnäytetyöprosessissamme osallistamisen, osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistamisen niin, että kuuntelimme yhteistyötahomme toiveita ja tarpeita siitä, millaisia asioita he kokivat tarpeellisiksi käsitellä pitämässämme työpajoissa. Työpajoissamme myös annoimme oppilaille mahdollisuuden osallistua juuri haluamallaan tavalla keskusteluun. Toisaalta meidän oli tärkeää huomioida se, että koska menimme pitämään työpajaa luokkien oppitunnille, oppilaiden oli oltava paikalla, ellei heillä ollut hyväksyttävää syytä olla poissa. Helsingin Rudolf Steiner -koulun järjestyssäännöissä määritellään tällaisiksi syiksi äkillisissä poissaoloissa sairaudet tai ”muut pätevät esteet” ja etukäteen haettavissa poissaoloissa muun muassa harrastukseen liittyviä esiintymiset, kilpailut, perhetapahtumat tai lääkärikäynnit (Helsingin Rudolf Steiner -koulu, i.a.-b). Tästä syystä oppilailla itsellään ei ollut mahdollisuutta päättää, osallistuvatko he tunnille ja sen myötä pitämäämme työpajaan. Tätä pyrimme lieventämään sillä, että oppilaille annettiin mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuinka paljon he osallistuvat keskusteluun ja opetukseen, ja millä tavoin he siihen osallistuvat. Heille myös annettiin mahdollisuus palautekyselyssä vastata niin vähän tai paljon kuin he haluavat vastata. Oppilaat eivät voineet etukäteen itse suoraan vaikuttaa työpajoissamme käytäviin asioihin, mutta keskustelemalla opettajien kanssa pystyimme epäsuorasti huomioimaan myös oppilaita.

Kuten aiemmin on jo sanottu, Talentian eettisissä periaatteissa mainitut yhdenvertaisuus, syrjinnän vastustaminen ja erilaisuuden hyväksyminen ovat olleet koko opinnäytetyömme lähtökohta. Kehittämistyömme tarkoitus olikin

luoda keskustelukortit, jotka toimivat yhtenä menetelmänä yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja erilaisuuden hyväksymiseksi. Yhdenvertaisuutta pyrimme lisäämään esimerkiksi myös käyttämällä prosessin aikana neutraalia kieltä, joka ei aseta oletuksia tai vahvista olemassa olevia normeja. Koska käsitelimme opinnäytetyössämme vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä, oli meidän ollut tärkeää kiinnittää huomiota käytettävän kieleen ja termeihin. Emme esimerkiksi puhuneet tyttö- tai poikaystäväistä, vaan kumppaneista, jotta emme vahvistaisi normia siitä, jonka mukaan jokainen on hetero ja seurustelee vain niin sanotun vastakkaisen sukupuolen edustajan kanssa. Yhteiskunnassamme onkin runsas määrä erilaisia sukupuolta ja seksuaalisuutta määritteleviä normeja, joita ei välttämättä edes huomaa. Näiden normien ja oletusten kyseenalaistaminen on tärkeää, sillä niin voidaan tukea nuorten yksilöllisyyttä. (Hästbacka & Siren, 2017, s. 56 & 107).

Kortteja ja työpajoja suunnitellessamme olimme tiedostaneet, että oppitunneilla voi olla mukana myös sateenkaarinuoria. Kortit oli suunniteltu ajatuksella, että myös sateenkaarinuoret voisivat osallistua niiden avulla käytävään keskusteluun ilman, että he joutuisivat tulemaan kaapista ulos tai ilman, että asiasta opettaminen on heidän vastuullaan. Työpajoissa käytimme kieltä, joka pyrki välttämään ”he-me” -asettelua, jossa oletuksena olisi sateenkaarinuorien olevan työpajaan osallistuneista nuorista erillisiä. Halusimme kielenkäytöllämme ja sanavalinnoillamme korostaa, että sateenkaarinuoria on kaikkialla sekä varmistaa, ettemme vahingossa vahvista eriarvoisuutta.

Pitämissämme työpajoissa meidän oli työpajan pitäjänä velvollisuus varmistaa myös se, että luomme turvallista ilmapiiriä ja olimme valmiita puuttumaan epäasialliseen käytökseen heti. Näin oppilaat eivät olisi joutuneet kohtaamaan epäasiallista käytöstä. Meidän oli tärkeää myös varmistaa ryhmäkeskusteluiden jälkeen, että puramme keskustelutilanteen ja keskustelemme oppilaiden kanssa tehtävästä. Työpajoissa meidän oli pidettävä huolta myös siitä, millaisen aseman otamme suhteessa oppilaisiin. Tarkoituksenaamme oli pitää työpajat dialogisella ja keskustelevalla otteella, mitä olisi haitannut se, jos olisimme asettuneet oppilaiden yläpuolelle ja sieltä käsin antaneet tietoa. Dialogisuus ja erityisesti dialoginen asiakastyö nimittäin pohjautuvat ajatukseen siitä, että

vuorovaikutuksessa osapuolet ovat tasavertaisia suhteessa toisiinsa (Mönkkönen, 2011, s. 18).

Työpajoissa ei ilmennyt haastavia tilanteita, mutta etukäteen olimme varautuneet puuttumaan epäasialliseen käytökseen. Olimme pohtineet sitä, kuinka voisimme varmistaa työpajojen turvallisuuden, kuten muun muassa sen, että puuttuisimme välittömästi epäasialliseen ja syrjivään kielenkäyttöön. Emme kuitenkaan esimerkiksi käyneet työpajoissa läpi turvallisemman tilan periaatteita tai muita vastaavia turvallisuutta edistäviä käytänteitä. Jälkikäteen ajateltuna olisi kuitenkin ollut hyvä sanoittaa oppilaille työpajan aluksi sitä, millainen käytös ei ole hyväksyttyä ja kuinka voisi toimia. Turvallisemman tilan periaatteilla tarkoitetaan käytäntöjä, joiden tarkoituksena on tehdä tilasta yhdenvertainen, kunnioittava ja avoin (Suomen YK-liitto, i.a).

Opinnäytetyötä tehdessä meidän oli huolehdittava myös siitä, että tekstissämme ei ilmene kenenkään henkilöllisyys tai muita sellaisia tietoja, joista ketään voisi tunnistaa joko suoraan tai epäsuoraan. Jo esimerkiksi sosiaalialan eettiset periaatteet määrittelevät, että ammattilaisen velvollisuutena on huolehtia asiakkaiden yksityisyydestä (Talentia, 2017, s. 41). Lisäksi Arenen Opinnäytetöiden eettiset suositukset määrittävät, että henkilötietoja ei saa käsitellä, ellei siihen ole käsittelyperustetta (Arene, i.a., 19). Opinnäytetyötä tehdessä meidän oli tarpeellista kerätä vain palautetta palautekyselyllä, jossa oppilaat työpajaan osallistuttuaan saivat halutessaan antaa palautetta valitsemalla väitteisiin liittyvät mielipiteitään vastaavat vaihtoehdot, ja kertomalla kyselylomakkeessa myös sanallista palautetta. Tässä palautekyselyssä kysyttiin ainoastaan luokkaryhmää taustatietona. Emme keränneet tietoa palautekyselyyn vastanneiden henkilöllisyyttä edes itsellemme, joten emme myöskään itse voineet tai voi yhdistää tiettyä vastausta tiettyyn henkilöön. Meidän oli oleellista kerätä tietoa luokkaryhmästä, jotta kykenimme arvioimaan sitä, oliko kahden pitämämme työpajan välillä merkittäviä eroja esimerkiksi saamissamme palautteissa.

8 POHDINTA

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa keskustelukortit sateenkaarinuorten kohtaamiseen. Työn ja korttien tavoitteena oli tarjota työkalu, jolla nuoret voivat harjoitella arvostavaa ja kunnioittavaa vuorovaikutusta, ja täten lisätä sateenkaarinuorten yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia. Keskustelukortteja testattiin yhteistyökumppanimme Helsingin Rudolf Steiner -koulun luona pitämällä heidän kahdelle kahdeksannen luokan ryhmälle työpajat sateenkaarinuorista ja heidän kohtaamisestaan. Työpajojen ja testaamisen tarkoituksena oli tarkastella sitä, ovatko kortit käyttökelpoisia ja voisiko niitä hyödyntää nuorten parissa.

Työpajoissa oppilailta saamamme palautteen perusteella kortteja voi käyttää työkaluna ja menetelmänä kohtaamisen harjoittelussa. Palautekyselyssämme 9 vastaajaa oli erittäin samaa mieltä ja 19 samaa mieltä väittämän ”Keskustelukortit toimivat hyvin” kanssa, minkä perusteella kortit ainakin alustavasti ovat sopivat käyttötarkoitukseensa. Pienen otoksen perusteella tätä ei voi kuitenkaan varmasti sanoa, ja asiaa vaatii enemmän testaamista. Työpajoissa lisäksi huomattiin, kuinka erilaiset ryhmät vaikuttavat korttien käyttöön. Kortteja käyttäessä onkin selkeästi huomioitava se, millaisen ryhmän kanssa niitä aikoo käyttää. Hiljaisemman ryhmän kanssa kortit vaativat erilaista ohjausta kuin esimerkiksi aktiivisemmin keskustelevan ryhmän kanssa. Tällöin voi olla tarpeen miettiä, käyttääkö kortteja pienissä ryhmissä, kuten kortteja alun perin suunniteltiin käytettäväksi, vai olisiko kortteja tarpeen käyttää koko ryhmän kesken keskustellen.

Yhteistyökumppanimme lisäksi kortteja voivat käyttää myös muut nuorten parissa työskentelevät tahot. Kortit ovat ladattavissa ja tulostettavissa Theseuksessa opinnäytetyömme ohessa. Tekemiämme keskustelukortteja voi hyödyntää jo nyt, mutta niitä on myös mahdollista parannella ja kehittää entisestään. Yksi kehittämisidea on esimerkiksi se, että nykyisten kymmenen kortin lisäksi kortteja voisi kehittää lisää ja monipuolistaa täten korttien käsittelemää aihevalikoimaa. Sateenkaariaiheisiin liittyy työssämme valmistuneiden korttien aiheiden lisäksi

paljon muitakin asioita, ja lisäksi valitsemiamme aiheita voi käsitellä useammallakin eri tavalla. Kortteja voisi tehdä myös eri tasoisia niin, että ne huomioisivat paremmin niitä käyttävien ihmisten ja ryhmien etukäteistietämyksen aiheista. Nyt tehdyt kortit on suunniteltu niin, että niitä voisi hyödyntää sekä ryhmissä, joissa ei tiedetä paljoa sateenkaariteemoista, että ryhmissä, joissa aihe on tutumpi. Tästä syystä kortit eivät ole täysin sopivat kummallekaan ryhmälle; aiheista tietämättömille korttien teemat ja tilanteet voivat vaikuttaa todella hämmentäviltä ja vaikeilta, mutta aiheista tietäville kortit voivat tuntua liian selviltä ja helpoilta. Tällöin kummassakin ryhmässä voi ilmetä vaikeuksia motivoitua korttien käsittelyyn. Jos nyt tehtyjen korttien lisäksi kehittäisi lisää kortteja, joista osa olisi helpompia ja käsitelisi aivan perusasioita sekä osa vaativampia ja syvemmälle aiheeseen meneviä, voisi kortit olla toimivampia kaikenlaisten ryhmien parissa käytettynä.

Kuten Eettisyys ja luotettavuus -luvussa kerrottiin, ei työpajaan osallistuvilta nuorilta tai heidän vanhemmiltaan kysytty lupaa. Jos aloittaisimme tätä opinnäytetyön prosessia nyt, kiinnittäisimme asiaan tarkempaa huomiota ja kysyisimme oppilaiden huoltajilta lupaa osallistua opinnäytetyöhömmme. Päätöksemme olla kysymättä lupaa perustui siihen, että kysyessämme yhteistyökumppaniltamme Helsingin Rudolf Steiner -koululta, mitä lupia tarvitsisimme, meille kerrottiin, että pelkkä yhteistyösopimus ja tutkimuslupa riittäisivät (Esa Tuominen, rehtori, henkilökohtainen tiedonanto 8.11.2022). On kuitenkin huomioitavaa, että meidän tietämättömyytemme ei kuitenkaan poista meiltä vastuuta siitä, ettemme kysyneet tutkittavilta lupaa heidän osallistumiseensa.

Jälkikäteen tiedostamme sen, ettemme kysyneet oppilaiden huoltajilta lupaa sille, että oppilaat osallistuvat työpajaamme ja antavat palautetta toteutuksestamme. Jokaisella tutkittavalla onkin tietoon perustuva suostumus osallistua tutkimukseen, mutta myös olla osallistumatta siihen ilman tunnetta siitä, että hänen on pakko osallistua välttyäkseen kielteisiltä seuraamuksilta. Lisäksi alaikäisten tutkittavien kohdalla on kysyttävä lupaa tutkittavalta, mutta lapsen iän mukaan hänen huoltajiltaan on kysyttävä lupaa tutkimukseen osallistumisesta. Mikäli lapsi on täyttänyt jo 15 vuotta ja täten kykenevä antamaan oman

suostumuksensa, huoltajille on mahdollisuuksien mukaan kerrottava tutkimuksesta. (Kohonen ym., 2019, s. 8–9.)

Opinnäytetyötämme tehdessä korostui varsinkin alussa tunne siitä, että prosessi on pitkä ja monimutkainen. Alkuvaiheessa epäilimme oman ammatillisen osaamisemme riittävyyttä, sillä meillä ei ollut paljoakaan kokemusta esimerkiksi opinnäytetyön vaatimasta tiedonhausta tai työpajojen pitämisestä. Työtä tehdessä kuitenkin työn tekeminen helpottui kokemuksen ja rutiinin myötä. Prosessin aikana tapahtuneen reflektion myötä myös ammatillinen roolimme tuntui rakentuvan ja täsmentyvän, ja esimerkiksi opimme enemmän siitä, kuinka ammattilaisina voisimme paremmin kohdata sateenkaarinuoria. Työpajoja suunnitellessa ja pitäessä opimme myös sitä, mitä asioita tällaisissa toteutuksissa on huomioitava ja kuinka toteutus on suunniteltava. Lisäksi prosessissa pääsimme harjoittelemaan työpajojen pitämistä. Työpajoissa kohtasimme nuoria ja saimme otettua heihin kontaktia. Lisäksi niissä syntyi dialogista keskustelua ja vuorovaikutusta oppilaiden ja meidän välille, mikä entisestään edisti toteutuksemme tavoitteiden toteutumista.

Prosessin aikana vahvistimme sosionomin osaamiseen kuuluvia osa-alueita, kuten esimerkiksi refleктоimista, osallisuuden varmistamista ja yhdenvertaisuuden edistämistä. Työssämme on pitänyt reflektoida jatkuvasti sitä, mitä on tehty, missä on onnistuttu ja mitä voisi vielä kehittää. Esimerkiksi keskustelukorttien testaamista suunnitellessa ja toteuttaessa reflektio oli tärkeää, jotta testaamista varten pidetyt työpajat varmasti toimisivat kortteja testaavina ja saisimme mahdollisimman luotettavaa tietoa korttien toimivuudesta olosuhteet ja resurssit huomioiden. Opinnäytetyömme ja sen toteuttaminen kehittikin meitä ja valmisteli meitä tulevina sosionomeina ja sosiaalialan ammattilaisina.

LÄHTEET

Arene. (i.a.). *Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset*.

Saatavilla 18.4.2023 <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf>

Asexual & Aromantic Community and Education Club. (i.a.). *Allonormativity and amatonormativity*. Saatavilla 18.4.2023

<https://sites.smith.edu/aace/about-asexuality-and-aromanticism/allonormativity-and-amatonormativity/>

Ehyt, (i.a.). *Sateenkaarinuori & kohtaaminen*. [Huoneentaulu]. Saatavilla

18.4.2023 https://ehyt.fi/wp-content/uploads/2020/06/huoneentaulu_sateenkaarinuoret_verkkoon_s.pdf

FRA. European Union Agency for fundamental rights. (i.a.) *A long way to go for LGBTI equality*. Saatavilla 18.4.2023

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf

Greelane. (2019). *Likert-asteikko: mikä se on ja miten sitä käytetään?*

<https://www.greelane.com/fi/science-tech-matematiikka/yhteiskuntatieteet/likert-scale-4685788/>

Helminen, J. (toim.). (2016). *Työelämälähtöistä*

ammattikorkeakoulupedagogiikkaa rakentamassa. (Diak Työelämä 3). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-263-9>

Helsingin Rudolf Steiner -koulu. (2022). *Perusopetuksen opetussuunnitelma*.

https://drive.google.com/file/d/1V4kRhBj8_NbBFKzNbNfIWZr1JOA1EAQ/view

Helsingin Rudolf Steiner -koulu. (i.a.) *Helsingin Rudolf Steiner -koulu*. Saatavilla

18.4.2023 <https://rudolfsteinerkoulu.fi/helsingin-rudolf-steiner-koulu/>

- Helsingin Rudolf Steiner -koulu. (i.a.-b). *Järjestyssääntöjä ja ohjeita*. Saatavilla 18.4.2023 https://rudolfsteinerkoulu.fi/wp-content/uploads/2021/03/hrsk_jarjestyssaannot.pdf
- Honkasalo, V., & Salo, A. (2015). *Sateenkaarinuorten vapaa-aika ja yhdenvertaisuus*. Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.), *Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014* (s. 143–151). Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf
- Huotari, K., Törmä, S., & Tuokkola, K. (2011). *Syrjintä koulutuksessa ja vapaaajalla: Erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Sisäministeriön syrjintäselvitys*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79679/sml_112011.pdf
- Hyppönen, O., & Lindén, S. (2009). *Opettajan käsikirja – Opintojaksojen rakenteet, opetusmenetelmät ja arviointi. Teknillisen korkeakoulun Opetuksen ja opiskelun tuen julkaisuja 4/2009*. <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/4670/isbn9789522480637.pdf>
- Hyväri, S., & Vuokila-Oikkonen, P. (2020). *Tutkimus- ja kehittämistyön luotettavuus. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0*. Diak LibGuides. <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642>
- Hästbacka, N., & Sirén, I. (2017). *“Ehkä ne on senkin takia ollut hiljaa”. Ammatilliset valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveystyössä*. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_raportti_verkko.pdf
- Jaskari, O., & Keski-Rahkonen, A. (2021). *Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. Duodecim*. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo16384.pdf>
- Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T & Klemetti, R. (2020). *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskysely 2019*. Työpaperi 38/2020.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf

Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M., & Kajander, V. (2015). *Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Opetushallitus.*

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/173318_tasa_arvot_yo_on_taitolaji_0.pdf

Kehräätä. (4.12.2020). *Opas sateenkaarianastoon.* <https://kehraaja.com/opas-sateenkaarianastoon/>

Kohonen, I., Kuula-Luumi, A., & Spoof, S-K. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019.*

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

L 1325/2014. *Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.*

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

L 609/1986. *Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609.*

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

L 628/1998. *Perusopetuslaki 21.8.1998/628.*

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Lehtinen, E., Vauras, M., & Lerkkanen, M-K. (2016) *Kasvatuspsykologia.* PS-kustannus.

Luopa, P., Kanste, O., & Klemetti, R. (2017). *Toisella asteella opiskelevien sateenkaarinuorten hyvinvointi 2017. Kouluterveyskyselyn tuloksia.*

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135233/URN_ISBN_978-952-302-909-5.pdf

Majlander, S., Lehtonen, J., Luopa, P., Sares-Jäske, L., Teräsaho, M., Vihtari, J., Nenonen, T., Hyvärinen, A., & Klemetti, R. (2022).

Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan. Nuorten olot – vuosikirja 2022.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145465/URN_ISBN_978-952-343-937-5.pdf

- Mönkkönen, K. (2011). *Vuorovaikutus – Dialoginen asiakastyö*. Edita.
- Mönkkönen, K. (2018). *Vuorovaikutus asiakastyössä – Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Gaudeamus.
- Nuorten Kouvola. (17.3.2022). *Seksuaalikasvatus*.
<https://www.nuortenkouvola.fi/ohjaus-ja-tuki/erityisnuorisoty/seksuaalikasvatus/>
- Opetushallitus. (2014.) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Pihlajamaa, M. (2021). *Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea. Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2021:26*.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163566/O_M_2021_26_SO.pdf
- Santalahti, T. (5.2.2018). *Opettajan opas – Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys*. Suomalainen lääkäriseura Duodecim terveyskirjasto. <https://www.terveyskirjasto.fi/oos00003>
- Seta. (2013). *Älä oleta – Normit nurin! Seta-julkaisuja 22*.
https://www.dropbox.com/s/bfgw8cddd30vtkp/NORMIT_NURIN.pdf
- Seta. (24.3.2021). *Sateenkaarisanasto*. Saatavilla 18.4.2023
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>
- Seta. (i.a.). *Tietoiskut nuorille*. Saatavilla 18.4.2023
<https://seta.fi/palvelut/asiantuntija-ja-koulutuspalvelut/tietoiskut-nuorille/>
- Suomen YK-liitto. (i.a.). *Turvallinen tila*. Saatavilla 18.4.2023
<https://www.ykliitto.fi/turvallinen-tila>
- Taavetti, R. (2015). *Nuorisotutkimusverkosto. "Olisi siistiä, jos ei tarttis määritellä." Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus*.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf
- Talentia. (2017). *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed->

[90c9-00155d64030ahttps://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed-90c9-00155d64030a](https://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed-90c9-00155d64030a)

Tanhua, I., Mustakallio, S., Karvinen, M., Huuska, M., & Aaltonen, M. (toim.) (2015). *Sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksille, työpaikoille ja viranomaisille. Sosiaali- ja terveysministeriö.*
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74462/URN_ISBN_978-952-00-3583-9.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2022-a). *Jokainen voi vahvistaa sateenkaarilapsen ja -nuoren mielenterveyttä.*
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/tietopaketti-sateenkaarilapsista-ja-nuorista-ammattilaiselle/miten-kohdata-sateenkaarilapsi-ja-nuori-sensitiivisesti/jokainen-voi-vahvistaa-sateenkaarilapsen-ja-nuoren-mielenterveytta>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2022-b). *Tasa-arvosanasto.*
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2022-c). *Tilat ja käytännöt tulee muokata kaikille turvallisiksi.* <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/tietopaketti-sateenkaarilapsista-ja-nuorista-ammattilaiselle/tilat-ja-kaytannot-tulee-muokata-kaikille-turvallisiksi>

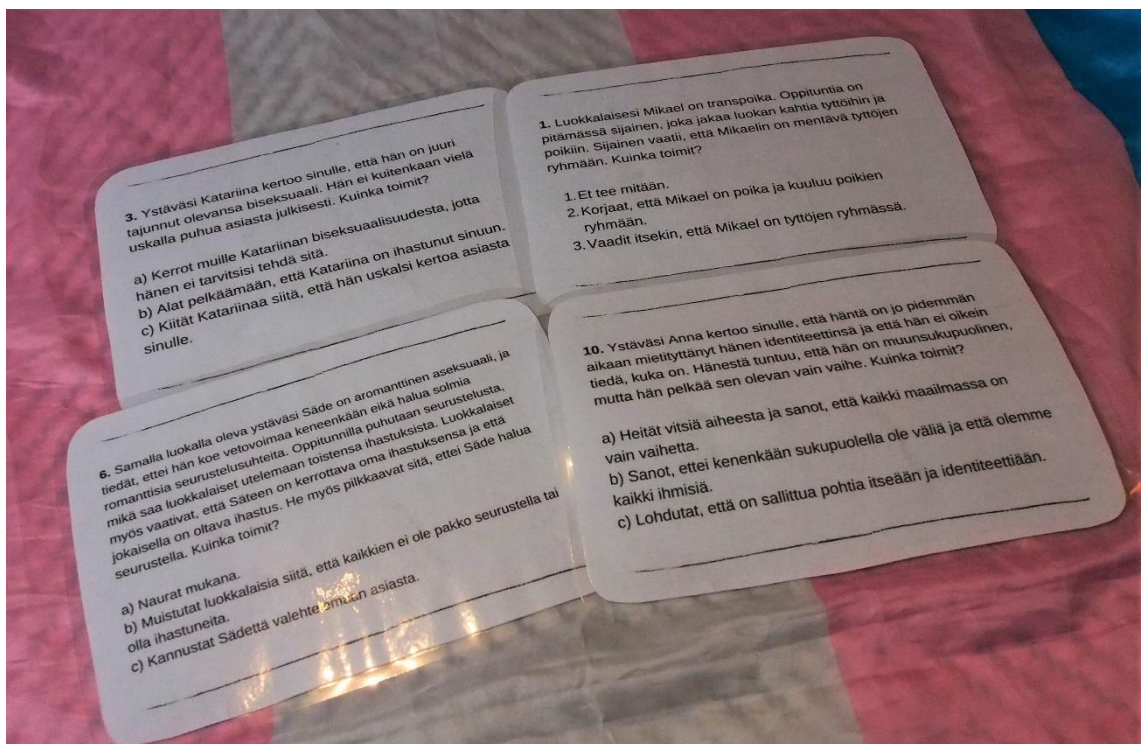
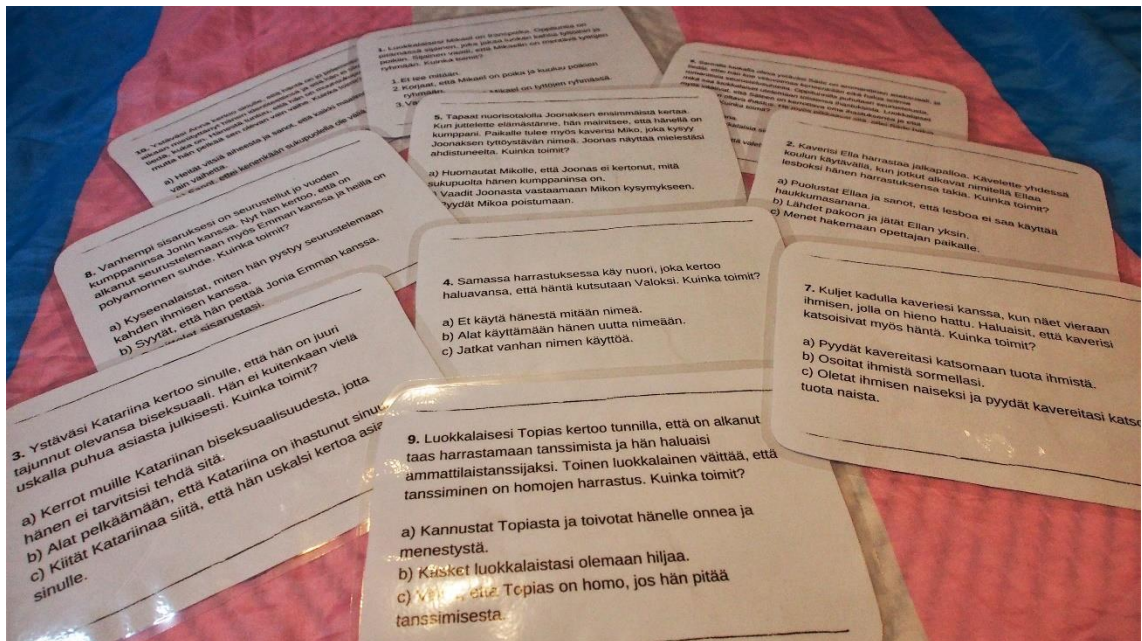
Teräsaho, M., & Närvi, J. (toim.). (2019). *Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyyseja tasa-arvobarometrista 2017.*
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137765/URN_ISBN_978-952-343-314-4.pdf

Tieteen termipankki. (2017). *Lähikehityksen vyöhyke.*
https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:l%C3%A4hikehityksen_vy%C3%B6hyke

Yhdenvertaisuus.fi. (i.a.). *Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan?* Saatavilla 18.4.2023 <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>

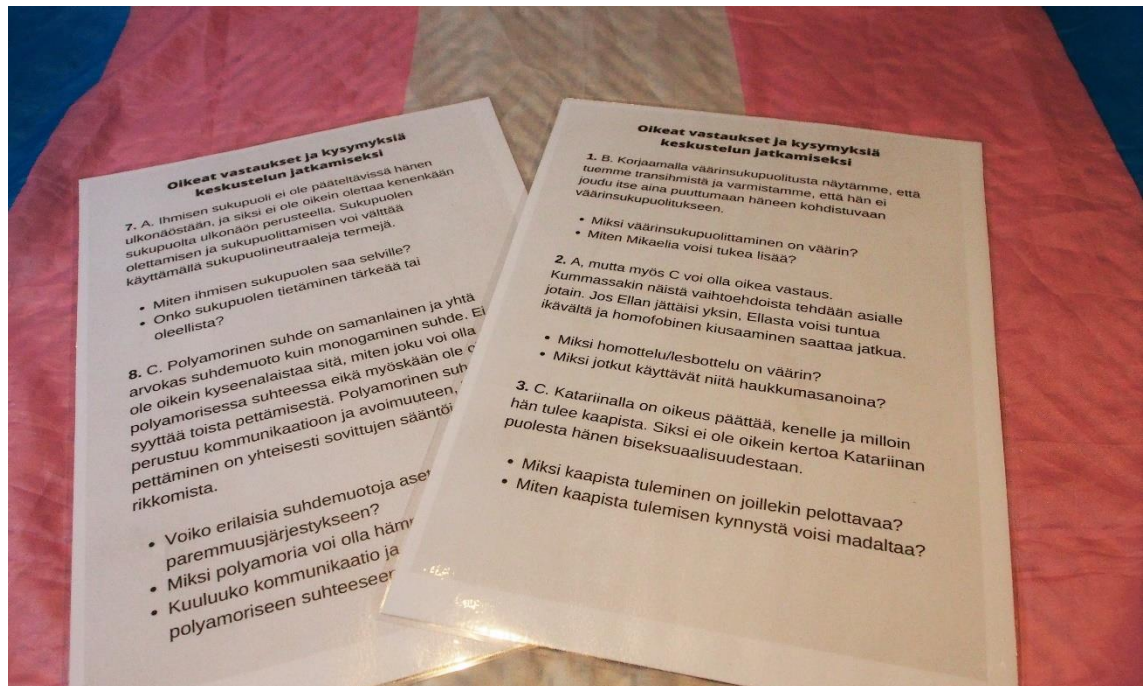

LIITE 1. Keskustelukortit

LIITE 2. Keskustelukorttien käyttöohjeet

LIITE 3. Pajan diaesitys

Sateenkaarinuorten tilanne

- **Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus:**
  - Jokainen ihminen syntymänsä jälkeen on tasavertainen, vapaa ja hänellä on samat oikeudet.
  - Jokaisella ihmisellä on oikeus elämään, vapauteen ja omaan turvallisuuteen.
- **Kouluterveyskysely 2019:**
  - Sateenkaarinuoret harvemmin tyytyväisiä elämäänsä
    - Vain noin puolet tyytyväisiä. Muista nuorista noin kolme neljästä.
  - Kokivat enemmän yksinäisyyttä ja läheisten puutetta
  - Sateenkaarinuorista 12-15 % ei ole läheisiä ystäviä. Muilla nuorilla 8 %
  - Ahdistuneisuutta kolme kertaa muita nuoria enemmän
  - Sateenkaarinuoret kokivat saavansa muita harvemmin apua mielialaansa liittyvissä asioissa vanhemmilta tai ystäviltä
  - Sateenkaarinuorilla enemmän ulkopuolisuuden tunnetta koulu- tai muussa yhteisössä

Sateenkaarinuorten tilanne

- **Yhdenvertaisuuslaki:**
  - Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää. Tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa.
  - Koululla pitää suunnitella toimenpiteitä, joilla edistää yhdenvertaisuutta.
    - Pitää arvioida oppilaitoksen yhdenvertaisuutta ja tehdä toimenpiteitä sen edistämiseksi.
  - Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan ajatusta siitä, että kaikilla ihmisillä on sama arvo esimerkiksi heidän sukupuolestaan, iästään, kansalaisuudestaan, kielestään, seksuaalisuudestaan ja muista syistä riippumatta
- **Tasa-arvolaki:**
  - Tasa-arvo laissa sanotaan, että sukupuolen, seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin takia ei saa syrjiä.
  - Sen tarkoituksena on myös edistää naisten ja miesten tasa-arvoa esimerkiksi työpaikoilla. Laissa sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan kokemusta omasta sukupuolestaan.

Näkyvyys nykyään

- Pride-kuukausi: Kesäkuu
  - Pride-tapahtumat eri puolella Suomea
  - Lähtöisin Stonewall-mellakoista
- Sateenkaarilippu ja identiteettien omat liput
- Yhdenvertaisuustyö
  - Seta, kaupungit ja kunnat, järjestöt, yhteisöt, aktivistit, mielenosoitukset

Haasteita

- **Turvattomuus**
  - Sateenkaarinuorilla muita nuoria enemmän väkivallan kokemuksia
    - 40 prosenttia kokenut henkistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huoltajien taholta
    - Seksuaaliväkivallan kokemuksia kaksi kertaa muita nuoria enemmän
  - Sateenkaarinuoret kokevat enemmän säännöllisesti toistuvaa kiusaamista
- **Syrjintä:**
  - Sateenkaarinuoret kokevat saavansa muita nuoria harvemmin tukea hyvinvointiin liittyen koulun henkilökunnalta
  - Homottelu ja muiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen termien käyttö haukkumasanoina
  - Suomi vaatii juridisen sukupuolen vahvistamiseksi mm. todistusta lisääntymiskyvyttömyydestä
  - Heteronormatiivisuus ja cisnormatiivisuus
  - Väärinsukupuolitus ja deadnamen käyttö
  - Vähemmistöstressi
  - Vähemmistöviha, esim. Homo-, trans-, bi- ja afobia
- **Salaaminen:**
  - Monet sateenkaarinuoret kokevat tarvetta salailla identiteettiään
  - Kaapista tuleminen jatkuva prosessi eikä aina turvallista

Ryhmäkeskustelu

- Keskustellaan neljässä ryhmässä
  - 1 keskustelukortti per ryhmä
- Keskustelun kysymykset:
  - Mikä vaihtoehto/vaihtoehdot oikea?
  - Miksi tämä vaihtoehto on oikea?
  - Miksi muut ovat väärä?
  - Olisiko muita tapoja toimia?
- Keskustelun kesto n. 10 minuuttia

Ryhmäkeskustelun purku

- Mikä vaihtoehto on oikea? Entä mitkä väriä?
- Miksi vaihtoehto on oikein?
- Miksi jokin tapa ei ole hyvä tapa toimia?
- Olisiko muita tapoja toimia?
- Mitä ajatuksia tehtävä herätti?

Palaute

- Palautekysely
  - Jokainen täyttää palautekyselyn
  - Kyselyyn ei laiteta nimiä, vaan ainoastaan pelkkä luokka!
  - Jokainen täyttää yksin
  - Palautetta saa antaa niin paljon tai vähän kuin haluaa
  - Käytämme palautetta opinnäytetyössämme keskustelukorttien kehittämiseen
  - Palautekyselyitä ei säilytetä opinnäytetyön tekemisen jälkeen eikä niistä käy ilmi, kuka on palautteen antanut
- Onko kysymyksiä pajasta tai korteista?

Kiitos!

- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, 10.12.1948. https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuksien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf
- Yhdenvertaisuus.fi. (i.a.). Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan? <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>
- A 609/1986. Julkisen hallinnon ja julkista valtaa käyttävien toimielinten kokoonpano. 8.8.1986/609 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- A 609/1986. Lain tarkoitus. 8.8.1986/609 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- A 609/1986. Toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi oppilaitoksissa. 8.8.2986/609 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T., & Klemetti, R. (2020) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf
- L 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- L 8.8.1986/609. Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

LIITE 4. Palautekysely

Palautekysely pajasta

Luokka: _____

Merkitse rastilla sopivin vaihtoehto.

	Erittäin samaa mieltä	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Erittäin eri mieltä
Opin uutta pajassa					
Paja sujui hyvin					
Keskustelukortit toimivat hyvin					
Keskustelukortit herättivät hyvin keskustelua					
Keskustelukorttien aiheet olivat hyvin valittu					
Ryhmäkeskuselu purettiin hyvin					

Sanallinen palaute:

Kiitos osallistumisestasi ja palautteestasi!